

فصل اول

کلیات

از نظرها و توصیه‌های صدها آموزگار مجرب، صاحب‌نظران و کارشناسان امر تعلیم و تربیت است، متخصصان تعلیم و تربیت دینی را بر آن داشته است تا با برنامه‌ریزی دقیق و مطالعه جامع‌الاطراف در این خصوص، دست به کار تهیه برنامه‌ای نوین برای تعلیم و تربیت دینی گردند. ... در این باره تلاش‌های فراوانی صورت گرفته است و «هدیه‌های آسمان» اولین محصول این اقدام مبارک است.

چند کلمه درباره‌ی هدیه‌های آسمان (برنامه‌ی درسی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی)

ویژگی‌های برنامه‌ی درسی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی عبارتند از:

اتکاء بر راهنمای برنامه درسی: برنامه درسی هدیه‌های آسمان اولین برنامه درسی رسمی در حوزه تعلیم و تربیت دینی در کشور قلمداد می‌شود و کتاب‌های هدیه‌های آسمان نیز براساس این راهنمای برنامه درسی مصوب تهیه شده است. این راهنما شامل اهداف کلی دوره، اهداف هر پایه، تعمیم‌های هر پایه و مفاهیم جزئی هر پایه، شیوه ارزش‌یابی و اصول حاکم بر سازماندهی محتوی و روش کلی تدریس است. بنابراین در تمامی مراحل، از برنامه‌ریزی تا تألیف، تمامی خطوط اصلی و کلی و نیز جزئیات مربوط به اهداف موردنظر بوده است و لذا محتوا، از روندی مشخص و از پیش تعیین شده تبعیت می‌کند که تا پایان دوره ابتدایی امتداد دارد و در دوره‌های بعدی در قالبی دیگر دنبال می‌شود. به همین جهت، محتوا، به راحتی قابل دفاع و نیز به سهولت قابل نقد و بازنگری است.

توجه به رویکردهای جدید در تعلیم و تربیت: شیوه‌های نو در تعلیم و تربیت، بر افزایش مشارکت دانش‌آموز در امر یادگیری و ایجاد فرصت مناسب برای حضور فعال او در تمام صحنه‌های یادگیری تأکید دارد. فعالیت‌های گروهی و آموختن بچه‌ها از یکدیگر، فراهم کردن امکان بروز خلاقیت و ابتکار برای دانش‌آموزان، ایجاد زمینه برقراری پیوند بین

کودکی، آغاز همه حرکت‌ها و تلاش‌ها برای زیستن است. مرحله‌ای که باید آن را به خودی خود، به رسمیت شناخت، چرا که کودک، انسانی است مستقل با برخی از بهترین و نابترین خصوصیات و احساسات انسانی.

با این همه، کودکی، مقدمه جوانی و بزرگسالی است و اساس زندگی بزرگسالی، به کیفیت این دوره بستگی دارد. این کیفیت نیز به چگونگی تعلیم و تربیت در این دوران، وابستگی کامل دارد. در این دوره است که شخصیت، منش و رفتار کودک (به خصوص رفتارهای اجتماعی وی) بر اثر ارتباط او با سایرین شکل می‌گیرد. بی‌دلیل نیست که پیشوایان دینی به دوره‌ی کودکی توجه فراوان نموده و راهنمایی‌های لازم را در این باره ارائه کرده‌اند.^۱

تاریخچه

در میان انواع مواد درسی مختلف، درس دینی جزء لاینفک برنامه درسی مدارس ما به شمار می‌رود. این اهمیت حتی پیش از انقلاب اسلامی نیز به خوبی احساس می‌شده است و کسانی بوده‌اند که با تلاش‌های پرثمر ایشان، نهاد آموزش و پرورش رسمی آن زمان کشور، به گنج‌نیدن ماده درسی با عنوان «دینی» مجاب یا مجبور می‌شده است. در این میان یاد و خاطره بزرگانی چون استاد شهید مطهری، شهید دکتر بهشتی، شهید دکتر باهنر همواره برای دست‌اندرکاران نظام آموزشی کشور و دانش‌آموزان و معلمان، زنده و جاوید است.

در سال‌های اخیر، توجه به نیازهای نو در عرصه آموزش دین، رویکردهای جدید در امر آموزش، توجه بیش از پیش به یادگیری جنبه‌های نگرشی آموزه‌های دینی، لزوم بهره‌گیری از روش‌های نوین در تعلیم و تربیت دینی و توجه به تربیت دینی، برای شکل‌دهی به رفتارهای دینی و تقویت احساس دینی از طریق شناخت دین و تفکر در آن و ... که همه برخاسته و برگرفته

۱- امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: هر کس در دوران کودکی تعلیم نبیند، در بزرگسالی روی تکامل و پیشرفت را نخواهد دید.

آموخته‌های خود در دروس مختلف (تلفیق) و ...، از دیگر نکات مورد توجه در این برنامه هستند.

توجه بیش‌تر به جنبه‌های عاطفی، نگرشی و نیز تأکید بر عمل: تلاش برای تأکید بر جنبه‌های نگرشی و عاطفی تعالیم دینی، به منظور فراهم ساختن مقدمات عمل به باورها، یکی از ویژگی‌های مهم برنامه هدیه‌های آسمان است.^۱

توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی کودکان: یکی از اصول مهم حاکم بر سازماندهی محتوای برنامه، توجه کامل به توانایی‌های و خصوصیات ذهنی، عاطفی، اجتماعی و بدنی کودکان در دوره ابتدایی است. با توجه به ویژگی‌های روانی کودکان، از محسوسات و نمونه‌های عینی برای پرورش تفکر بچه‌ها استفاده شده است و از طرح بی‌موقع مطالب انتزاعی و خشک و غیر ملموس دوری شده است.

توجه بیش از پیش به زبان کودک: ادبیات کودکان آموزه‌های ارزنده‌ای را در اختیار برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار می‌دهد، تا با بهره‌گیری از آن‌ها بتوانند به زبان کودکان بیش از پیش نزدیک‌تر شده و کلام خود را به زبان آنان نزدیک کنند. مفاهیم مندرج در هدیه‌های آسمان تا آن‌جا که ممکن بوده بر استعداد خیال در کودکان تأکید داشته و نیز در جای جای راهنمای معلم، به رسمیت شناختن قوه تخیل کودکان مورد تأکید قرار گرفته است؛ اما به گونه‌ای که آرام آرام بتوانند به تفکر و تعقل پردازند و به عالم گسترده و زیبای تخیل دلخوش نکنند.

ایجاد فرصت یادگیری و امکان تفکر و فعالیت بیش‌تر برای دانش‌آموز: این امر، از چند جنبه، می‌تواند مهم باشد. اولاً درگیری دانش‌آموزان در جریان یادگیری، موجب عمیق‌تر و پایدارتر شدن آموخته‌های آنان می‌شود، ثانیاً به معلم کمک می‌کند تا برای ارزش‌یابی پیشرفت یادگیری آنان، هم به فرایند و هم به محصول توجه کرده و به نتایج بهتری دست یابد؛ ثالثاً احساس خوب و خوشایندی، به واسطه فعالیت بیش‌تر در

امر یادگیری در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند (که به خصوص برای درس دینی، فوق‌العاده حایز اهمیت است).

تهیه‌ی کتاب کار دانش‌آموز: برای درس‌هایی مانند علوم، ریاضیات و زبان‌آموزی، تا به حال دفترچه‌های تمرین و کتاب‌های کار فراوانی تهیه شده است و تجربه سالیان متعدد و فعالیت متخصصان در این زمینه قابل توجه است، اما برای درس دینی بی‌شک چنین تجربه‌ای وجود نداشته و این اولین بار است که در کنار کتاب درسی و راهنمای معلم، کتاب کار نیز تهیه می‌شود. کتاب کار هدیه‌های آسمان در قالبی نو و به گونه‌ای متفاوت با سایر کتاب‌ها عرضه گردیده است. (در این باره مراجعه کنید به توضیحات مفصل درباره کتاب کار در همین کتاب)

تغییر اساسی در نظام ارزش‌یابی: در این برنامه، محفوظات بچه‌ها حائز اهمیت نیست. بلکه اهمیت اصلی از آن تغییر نگرش‌ها، تقویت احساس دینی و توانایی یادگیرندگان در اظهار فهم و درک خود از مفاهیم دینی است. بنابراین، آزمون‌های کتبی و شفاهی، تنها آشکال و ابزار ارزش‌یابی آموخته‌های بچه‌ها قلمداد نمی‌شوند بلکه به منظور برآورد کمیت و کیفیت تحقق انتظارات برنامه، تمامی فعالیت‌های دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف یادگیری، مورد نظر معلم قرار می‌گیرند. (در این باره مراجعه کنید به توضیحات مفصل درباره‌ی ارزش‌یابی در همین کتاب)

توجه به هنر، برای ترسیم چهره‌ی زیبای الگوهای دینی: توجه به جنبه‌های زیبایی‌شناختی، رکن آموزش دینی است تا اولاً فطرت زیباخواهی بچه‌ها مورد توجه قرار گرفته و پرورش یابد؛ ثانیاً از دین و آموزه‌های آن، تصویری زیبا در ذهن آنان به‌وجود آید؛ ثالثاً چهره زیبایی از الگوهای رفتاری و شخصیت پیشوایان و راهنمایان بزرگ دینی بر پرده‌ی جان و اندیشه‌ی آنان نقش ببندد.

۱- در اینجا مقصود از عمل، تعبیر عملگرایانه‌ی آن نیست. در فرهنگ اسلامی، عمل، حاصل ایمان و باوری است که در نتیجه‌ی معرفت و شناخت صحیح و کامل حاصل می‌گردد. از طرفی عمل با «مهارت» صرف نیز کاملاً متفاوت است. مهارت می‌تواند توانایی حاصل از دانش، بدون واسطه‌ی ایمان و اعتقاد قلبی باشد. حال آن که عمل تنها برخاسته از باورها و اعتقادات است.

اصول حاکم بر برنامه‌ی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی

○ ادیان الهی ارائه‌دهنده‌ی معیارهایی هستند که هر فرد می‌تواند آن‌ها را برای تصمیم‌گیری در مورد آنچه لازم است در زندگی روزمره‌ی وی انجام و یا از آن پرهیز شود، به کار گیرد. این معیارها مهم‌ترین مفاهیمی هستند که می‌باید در فرایند تعلیم و تربیت دینی آموخته شده و به عمل در آیند. با این تلقی، تربیت دینی به مثابه ابزاری مهم برای رشد تفکر و پرورش شخصیت انسان به شمار می‌آید.

○ از دیدگاه فلسفه‌ی تعلیم و تربیت اسلامی، انسان موجودی فعال و اندیشمند است؛ بنابراین، آن گروه از روش‌های تربیتی مورد توجه هستند که به شاگردان مجال فعالیت و به‌کارگرفتن توانایی‌هایشان را می‌دهند.^۱ در حوزه‌ی شیوه‌های تربیتی یکی از اعتقادات صحیح رایج در میان متخصصان این است که می‌توان به بچه‌ها فرصت داد تا خودشان به تنهایی درباره‌ی موضوع و درباره‌ی ماهیت زندگی (از جمله بعد غیر مادی آن) به جست‌وجو بپردازند. مطابق این دیدگاه، پرورش روح جستجوگری درباره‌ی ماهیت زندگی، هدف تربیتی بزرگی است. هدفی که اگر تحقق یابد آدمی را برای یک عمر بهره‌مندی از آنچه دین به عنوان یک منبع وثیق در اختیار او قرار می‌دهد آماده می‌کند. به او احساس نیاز و توان طلب می‌دهد و او را به فردی فعال مبدل می‌سازد که توان انتخاب و تصمیم‌گیری دارد.

○ این‌گونه است که تعلیم و تربیت دینی

✓ نیازها و علایق دانش‌آموزان را مورد توجه قرار

داده،

✓ به فهم و درک دانش‌آموزان توجه داشته،

✓ برای تجارب شخصی قبلی و فعلی آن‌ها اهمیت

فراوان قایل می‌شود.

✓ و در صدد انتقال صرف معلومات و نتایج تجارب

دیگران به ذهن آن‌ها نیست.

✓ به تغییرات کیفی بیش از تغییرات کمی اهمیت

می‌دهد.

✓ فرایند آموزش را نیز همچون محصول یادگیری مهم

قلمداد می‌نماید.

○ سه اصل مهم!

فرایند محوری: تربیت دینی به دنبال آن است که تسهیلات و شرایط مساعدی برای رشد تفکر دینی شاگردان فراهم گردد. به این ترتیب، آشنایی با معارف دینی، هدفی میانی و زیستن دینی انسان، هدف اصلی خواهد بود. از آن‌جا که مسایل زندگی انسان نامحدودند و هیچ‌گاه نمی‌توان همه‌ی آن‌ها را آموزش داد، لازم است دانش آموختگان، چگونگی یادگرفتن را به‌خوبی آموخته باشند تا در مواجهه با هر مسئله‌ی تازه‌ای، راه حل مناسب آن را پیدا کنند و جریان یادگیری را تداوم بخشند. همچنین باید توجه داشت که فرایند و مسیر بر کیفیت نتیجه هم اثر می‌گذارد. احساس و نگرش فرد در مورد موضوع یادگیری نیز تا حد زیادی تحت تأثیر چگونگی طی مسیر یادگیری است. بنابراین، باید به آنان کمک شود تا نسبت به فرایند یادگیری و آموخته‌هایشان احساس خوب و خوشایندی داشته باشند. از این‌رو توصیه می‌شود که به فرایند یادگیری بیش از پیش توجه شود چرا که فقط این نتیجه یادگیری نیست که دارای اهمیت است بلکه آنچه طی فرایند آموزش اتفاق می‌افتد، نیز از اهمیت فراوانی برخوردار است.

دانش‌آموز محوری: تربیت دینی براساس التفات

به ماهیت رشد کودک و اعتقاد به خویی ذاتی انسان‌ها، در برنامه‌ریزی درسی، شخصیت، نیازها و تعلقات شاگردان را همواره مدنظر قرار می‌دهد. بدین ترتیب به کودکان نه به عنوان بزرگسالان کوچک اندام بلکه به عنوان موجوداتی که مراحل مختلف رشد را طی می‌کنند، نگاه می‌شود. از طرفی هیچ‌دو کودکی شبیه به هم نیستند. کودکان از نظر آگاهی، ویژگی‌های شخصی، قابلیت‌ها و توانایی‌ها، علایق و امیالی که کسب

۱- دونالد وندنبرگ می‌گوید: تعلیم و تربیت در پی آن است که شخص تا آن‌جا که برای یک انسان میسر است، خردمند شود.

کرده‌اند، با هم فرق دارند. بنابراین تصور این که همه آن‌ها باید تحت آموزش و پرورشی کاملاً یکسان قرار گیرند، نادرست است و به جای آن، کمک به فراگیران برای درک تجربه‌ی زندگی مورد تأکید قرار دارد. از این‌رو فراهم ساختن فرصت مشارکت فعال دانش‌آموزان در جریان آموزش و یادگیری بسیار مهم است؛ چرا که به دانش‌آموز کمک می‌کند تا حد امکان، خودش جست‌وجو، فکر و عمل نموده و با توجه به تجارب و یافته‌های قبلی و فعلی خود، به نتیجه برسد و معلم هم با راهنمایی‌های مناسب، او را در این راه یاری رساند. به این ترتیب، به‌کارگیری روش‌های یادگیری از طریق همیاری (شرکت دانش‌آموز در فعالیت‌های آموزشی به عنوان یکی از اعضای گروه) و بهره‌گیری از شیوه‌های فعال تدریس، که از طریق آن‌ها، دانش‌آموزان با هدایت معلم و فعالیت‌ذهنی و عملی خود، شخصاً به نتیجه می‌رسند، از راهبردهای اساسی فرایند یادگیری در تعلیم و تربیت دینی است.

تأکید بر تفکر و رد رویکرد ذهن‌گرا (انبوه‌سازی مفاهیم دینی در ذهن دانش‌آموزان): در تعلیم و تربیت دینی، انباشتن ذهن بچه‌ها، از دانستنی‌ها، اطلاعات و مفاهیم دینی بدون آن‌که هیچ تمایلی برای به عمل درآوردن آن‌ها وجود داشته باشد و نیز، تأکید بر اعمال و مهارت‌های فاقد پشتوانه آگاهی و نگرش، به کلی رد می‌شود. مفاهیم و موضوعات باید به نحوی ادراک شوند که قابلیت کاربرد و انتقال به زندگی روزمره یادگیرنده را داشته باشند. همچنین چنین دانشی باید موجبات ایجاد و تقویت احساس مثبت و خوشایند نسبت به مفاهیم دینی و گرایش به انجام اعمال دینی را فراهم آورد. بدین ترتیب در تعلیم و تربیت دینی، اهداف شناختی نیز

اهمیت ویژه خود را حفظ می‌کنند ولی در صورتی که تنها اطلاعاتی پراکنده و بدون ارتباط با سایر مفاهیم موجود در بافت ذهنی یادگیرنده نباشند. آنچه انبوه‌سازی مفاهیم تعلیم و تربیت^۱ (یعنی آموختن یک سری مفاهیم برای بازگوکردن آن در آینده) نامیده می‌شود، مطرود است^۲؛ زیرا طی آن، برای فهمیدن دانش‌آموزان تلاشی نمی‌شود، بلکه از آن‌ها انتظار می‌رود فقط اطلاعات ارائه شده توسط معلم را حفظ کنند.^۳ اگر به معلمان به عنوان توزیع‌کنندگان دانش و به دانش‌پژوهان به دید دریافت‌کنندگان منفعل نگاه شود، راه برای پذیرش بی‌قید و شرط هر آنچه ارائه می‌گردد، هموار شده و انفعال دانش‌پژوهان، آن‌ها را از ایفای نقش خلاق در تحلیل و ایجاد موضوعات یا در قضاوت‌ها و تصمیم‌گیری‌ها باز می‌دارد. بدین ترتیب هم برنامه‌ریزان و هم معلمان می‌باید تا حد ممکن اطلاعات خود را از جامعه - یعنی جایی که در آن هم می‌توانند یاد بگیرند و هم آموخته‌های خود را به کار برند - اتخاذ کنند و تعلیم و تربیت را صرفاً با دید اطلاع‌رساندن به مردم ننگرند، بلکه به آن به عنوان نیرویی که بر زندگی و تعیین مسیر حیات آدمی تأثیر دارد، نگاه کنند.

برخی اصول دیگر مورد توجه در برنامه

- توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی و رشد تفکر دینی کودکان دبستانی^۴
- تلاش برای مرتبط ساختن آموزش‌های دینی دانش‌آموزان با زندگی روزمره‌ی آن‌ها (به گونه‌ای که آموزش‌ها از زندگی بچه‌ها شروع شده و به زندگی آن‌ها ختم شوند)
- تلاش برای فراهم کردن زمینه‌های مناسب، به منظور استنباط و نتیجه‌گیری خود دانش‌آموزان از مطالب و موضوعات

۱- اصطلاحی که پائولوفریره از آن استفاده می‌کند.

۲- الامام الصادق(ع): ليس العلم بكنه التعليم انما هو نور يقع في قلب من يريد الله ان يهديه فاذا اردت العلم فاطلب اولاً في نفسك حقيقة العبودية واطلب العلم باستعماله واستفهم الله يفهمك. امام صادق عليه السلام: دانش به فراوانی آموختن نیست بلکه نوری است که در دل آن که خدا هدایتش را بخواهد، می‌تابد. پس هرگاه در پی دانش بودی، ابتدا جوهره‌ی بندگی را در جانت بجوی و با به کار بستن دانش آن را به دست آور و فهم را از خدا بطلب تا به تو بفهماند. (علم و حکمت در قرآن و حدیث، حدیث ۳)

۳- گاهی اوقات ما «دانستن این که» را با «تصویر کامل دانستن» (دانستن چگونه؟) خلط می‌کنیم. در نتیجه به صرف داشتن شاگردانی با مغزهای انباشته از انواع اطلاعات خیال می‌کنیم کار پایان یافته است. اما در واقع، دانستن، دانش فنی یا توانایی انجام دادن و عمل کردن براساس اطلاعات را نیز شامل می‌شود. به یک معنا این اشتباه همان مسئله قدیمی جدایی نظریه (دانستن) از عمل (انجام دادن) است.

۴- برای آشنایی بیش‌تر به این موضوع مراجعه کنید به مقاله: ویژگی‌های تفکر دینی کودکان نوشته سعید راصد از کتاب مجموعه مقالات تعلیم و تربیت دینی - انتشارات نهج

- و پرهیز از انباشته کردن ذهن آن‌ها از مفاهیم و اطلاعات دینی
- تلاش برای ایجاد امید، شادی و نشاط به هنگام
- ارائه‌ی آموزش‌های دینی و پرهیز از ایجاد اضطراب و صدمات
- روحي و رواني در بچه‌ها
- ترسیم چهره‌ای واقعی، صمیمی و قابل تحقق از
- شخصیت، رفتار و زندگی پیامبر اسلام (ص) و معصومین (ع)
- تلاش برای پرورش حس زیبایی‌شناسی بچه‌ها و
- بهره‌گیری از هنرهای جذاب برای دانش‌آموزان این دوره
- استفاده از بیان غیرمستقیم در آموزش مفاهیم (به‌ویژه مفاهیم اخلاقی)
- پرهیز از بیان نکاتی که طرح آن‌ها به دلیل رشد ناکافی دانش‌آموزان، موجب برداشت‌های ناصحیح می‌شود.

یک سؤال

تفاوت عمده‌ی آموزش‌های دینی در دوره‌ی اول ابتدایی (اول، دوم و سوم) با دوره‌ی دوم آن (چهارم و پنجم) چیست؟

براساس مطالعات دامنه‌دار علمی چنان‌که در راهنمای برنامه تعلیم و تربیت دینی دوره ابتدایی نیز ملاحظه می‌شود، اعتقاد بر این است که در سال‌های اول، دوم و سوم دبستان، دانش‌آموزان به لحاظ رشد تفکر دینی و فهم مفاهیم آن ویژگی‌های مشابهی دارند و در این زمینه با محدودیت‌ها و نواقص فراوانی روبرو هستند چرا که آن‌ها با احساس و عواطف و تخیلات خلاق خود در این زمینه به تفکر می‌پردازند لذا آموزش دینی نیز باید به این ویژگی‌ها توجه نماید و مفاهیم دینی را از طریق داستان، شعر، سرود، نقاشی، بازی‌های نمایشی و سایر کارهای هنری که مبتنی بر تخیل و احساس بوده و جذابیت لازم را برای خردسالان دارند، ارائه نماید. کمترین خاصیت این نکته آن است که اولاً تخیل کودکان به نحو صحیحی پرورش می‌یابد و ثانیاً آنان نسبت به مفاهیم دینی علاقه‌مند می‌شوند. درخصوص پایه‌های پایانی دوره نیز باید گفت دانش‌آموزان سال‌های چهارم و پنجم اگر چه در مرحله تفکر عینی قرار دارند و درک آن‌ها از مفاهیم دینی محدود است اما به سبب رشد نسبی تفکر و برداشت‌های آن‌ها و نیز کسب تجارب دینی پیش‌تر در مرحله بالاتری نسبت به پایه‌های قبلی قراردارند. بنابراین خوب است در خصوص این گروه از یادگیرندگان علاوه بر استفاده از داستان، شعر، سرود و فعالیت‌های هنری و علمی، بخشی نیز به ارتقای معلومات و اطلاعات دینی آن‌ها اختصاص یابد و مطالبی در سطوح نسبتاً بالاتر برای آنان مطرح گردد. اما این بدان معنا نیست که رویکرد ما در این پایه‌ها دستخوش تغییر شود. ما در هر صورت و برای تمامی پایه‌ها به عنوان یک اصل به اجتناب از طرح مسائل پیچیده و ملال‌آور و مباحث نظری و استدلالی بی‌روح و خشک معتقدیم و به دنبال ارائه مباحث و مطالب در قالب الگوها و نمونه‌های قابل درک و ملموس، عرضه مفاهیم با زبان ساده و قابل فهم هستیم.

۳- راهنمای استفاده از محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان

- ◆ محتوا به چه شکل‌هایی ارائه می‌شود؟
- ◆ نقش محتوا در برنامه‌های درسی سنتی و جدید چیست؟
- ◆ در هدیه‌های آسمان، چه چیزی محتوای آموزشی را تشکیل می‌دهد؟
- ◆ آیا محتوای آموزشی صرفاً همان کتاب درسی است؟

محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان پاسخ به چند سؤال

◆ محتوا چیست؟

♦ آیا همه متون درس‌های کتاب، تمامی محتوای

موردنظر و مطابق با اهداف درس را در بردارد؟

♦ چگونه از محتوای آموزشی استفاده نموده و آن را

تحلیل و سپس سازماندهی مجدد کنیم؟

♦ برای استفاده از محتوا چه قدم‌های اساسی را باید

برداشت؟

♦ محتوای آموزشی از چه اجزا و بخش‌هایی تشکیل

شده است؟

محتوا چیست؟

با آن که عمده محتوا همان است که به وسیله برنامه‌ریزان طراحی و به وسیله مؤلف، انتخاب و سازماندهی می‌گردد، اما تمام محتوا این نیست. در فرایند آموزش، آنچه معلم برای تدریس پیش‌بینی نموده و تدارک دیده است و در ضمن تدریس، بروز و جلوه می‌کند، همچنین آن‌چه از تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر حاصل می‌شود، بخشی از محتوا را تشکیل می‌دهد. یعنی علاوه بر مفاهیم، مهارت‌ها و نگرش‌هایی که تهیه‌کنندگان محتوای برنامه درسی در نظر گرفته‌اند، رابطه معلم با دانش‌آموزان و رابطه دانش‌آموزان با یکدیگر نیز منشأ بخشی دیگر از محتواست.

محتوا به چه شکل‌هایی ارائه می‌شود؟

یکی از شکل‌های ارائه محتوا، نوشتاری است. شکلی که در برنامه‌های سنتی، غالب بود. در حالی که محتوا را علاوه بر صورت مکتوب، در قالب‌ها و شیوه‌های دیگری نیز می‌توان ارائه کرد. انتخاب عکس‌ها و تصاویر زیبا و مربوط به مفاهیم و مطالب تهیه شده، شکل دیگری است. گاهی یک عکس خوب و معنادار، بیش‌تر از متن نوشتاری در یادگیری یادگیرنده تأثیر می‌گذارد. به‌ویژه در دوره ابتدایی که یادگیری از طریق عینی و بصری، بهتر انجام می‌شود. شیوه‌ی دیگری که از طریق آن، محتوای آموزشی شکل می‌گیرد و امکان یادگیری را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند، فعالیت‌های خارج از مدرسه است. گاهی یک بازدید هدفدار، به مراتب، بیش‌تر از نوشته کتاب و تدریس و کلام معلم، در یادگیری مؤثر واقع می‌شود.

نقش محتوا در برنامه‌های درسی سنتی و جدید

چیست؟

در برنامه‌های سنتی (مرسوم)، محتوای آموزشی، به متون درسی منحصر و محدود می‌شود و معلمین تمام هم و غم خود را بر آن می‌گذارند که آن مطالب را دقیقاً و موبه‌مو تدریس کنند و لذا موفقیت در تدریس خود و یادگیری دانش‌آموزان را هم بر مبنای میزان آموخته‌های آنان از همان درس‌ها ارزیابی می‌کنند. اما در برنامه جدید تربیت دینی با توجه به تغییراتی که در تلقی نسبت به محتوای آموزشی، نقش و اهمیت آن در فرایند آموزش و یادگیری و نیز سطح دانش و مهارت‌های معلمان رخ داده، محتوای آموزشی دیگر تنها به متون مکتوب کتاب‌های درسی منحصر نمی‌شود.

تصاویر «هدیه‌های آسمان»، فعالیت‌های کتاب کار و مطالب راهنمای معلم، هر کدام به سهم خود، بخشی از محتوای برنامه را تشکیل می‌دهند. به همین جهت برخی از درس‌ها، متن کوتاهی دارند و این سؤال را به‌وجود می‌آورند که آیا مطالب درس، کم نیست و آیا دانش‌آموزان قادر نیستند مطالب بیش‌تری را بیاموزند؟ این در حالی است که متن و تصاویر آن، راه ورودی برای فعالیت‌های یادگیری توصیه شده در کتاب راهنمای معلم و نیز سایر فعالیت‌های موردنظر آموزگار می‌باشد. بدین ترتیب محتوای تدوین شده، تنها بخش کوچکی از محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد و این معلم است که می‌باید با مشارکت دانش‌آموزان به توسعه مفاهیم (البته در چهارچوب اهداف و حوصله کلاس) پردازد. بدین ترتیب چه بسا آموزگار برای تدریس یک درس، متناسب با موقعیت کلاس و امکانات خود و دانش‌آموزانش، در کنار متن درسی از فعالیت‌های یادگیری مناسب دیگری استفاده کرده و اهداف درس را تأمین نماید.

در هدیه‌های آسمان، چه چیزی محتوای آموزشی

را تشکیل می‌دهد؟

در برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی، کتاب درسی صرفاً یک راهنما به شمار می‌رود و در فرایند آموزش همچون یک «نقطه عزیمت» تلقی می‌شود و معلم آگاه

پس از تحلیل دقیق و عمیق محتوا و در نتیجه درک مفاهیم و روابط موجود در هر درس، محتوا را متناسب با اهداف یادگیری تعیین شده، مجدداً سازماندهی می‌کند. محتوای نهایی هدیه‌های آسمان، متناسب با زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و حتی جغرافیایی موجود در هر منطقه، می‌تواند توسط معلم و دانش‌آموزان او شکل نهایی خود را بگیرد و به عنوان ابزاری برای آموزش استفاده شود و معلم می‌تواند از رسانه‌های موجود (تلویزیون؛ روزنامه و ...) نیز استفاده کند.

آیا متن درس‌های کتاب، تمامی محتوای موردنظر را مطابق با اهداف درس در بر دارد؟

بسیاری از متون هدیه‌های آسمان، محتوای مفصلی ندارد و به خودی خود تمامی اهداف درس را پوشش نمی‌دهد. محتوای آموزشی این درس‌ها، تنها ابزاری برای آغاز بحث توسط آموزگار محترم و شروع یک مجموعه فعالیت مؤثر توسط دانش‌آموزان و با راهنمایی معلم می‌باشد بدین ترتیب آموزگار محترم با شناختی که از دانش‌آموزان، محیط و امکانات موجود دارد می‌تواند برای تحقق اهداف درس‌ها شخصاً اقدام کند. توضیحات راهنمای معلم، ابزار کمکی مؤثری برای تحقق این امر است.

چگونه از محتوای آموزشی استفاده نموده و آن را تحلیل و سپس سازماندهی مجدد کنیم؟

معلم باید محتوای رسمی را به صورت مجموعه مفاهیم و مهارت‌هایی تلقی کند که قبل از اجرای برنامه درسی، براساس بررسی‌ها و شناخت‌های مختلف تهیه و تنظیم شده ولی ممکن است در فرایند آموزش، توسط خود او، اصلاح، تغییر، تکمیل و یا توسعه پیدا کند. برای این منظور معلم ابتدا باید به تحلیل محتوا بپردازد. تحلیل محتوا یعنی تلاش برای بررسی و شناخت ابعاد گوناگون یک برنامه درسی و محتویات آن. تحلیل محتوای معلم امکان این را می‌دهد که با برداشتی صحیح از اهداف آموزش و نیز امکاناتی که محتوا در اختیار او قرار داده است به سازماندهی مجدد محتوا، متناسب با نیازها، توانایی‌ها و امکانات خود و شاگردانش بپردازد و محتوای آموزشی را در قالبی پویا و زنده به شاگردانش ارائه دهد. سازماندهی مجدد به معنی خلق، گزینش و یا ترکیب راهبردها و روش‌های

منحصر به فرد تدریس براساس برنامه درسی و محتویات آن است. این روش‌های منحصر به فرد (که تعداد آن بی‌شمار است) همانی است که به محتوای موجود، رنگ و بوی تازه و زنده‌ای می‌بخشد.

برای استفاده از محتوا چه قدم‌های اساسی را باید برداشت؟

مسلماً پیش از شروع آموزش باید برنامه درسی و محتوای آن را عمیقاً شناخت؛ این، همان تحلیل محتواست. سپس باید با تکیه بر دانش‌ها، مهارت‌ها و توانایی‌های حرفه‌ای خود به سازماندهی مجدد محتوا پرداخت. این، سازماندهی مجدد است که از طریق خلق و یا انتخاب روش‌های منحصر به فرد تدریس، به محتوا رنگی بومی، منطقه‌ای و قابل فهم برای کودکان را می‌دهد. راهنمای تدریس بهترین ابزار برای این منظور است. مطالعه راهنما به معلمان محترم امکان تحلیل محتوا و سازماندهی مجدد آن را می‌دهد. به همین جهت در ادامه این بخش به بررسی ساختار محتوای هدیه‌های آسمان می‌پردازیم.

ویژگی‌های محتوای آموزشی در هدیه‌های آسمان (آشنایی با کتاب درسی، کتاب کار و راهنمای معلم و کارکرد هر یک)

پاسخ به چند سؤال

♦ محتوا در هدیه‌های آسمان در چه قالب‌های کلی ارائه شده است؟

♦ کارکرد و ویژگی‌های کتاب درسی چیست؟

♦ کارکرد و ویژگی‌های کتاب کار چیست؟

♦ کارکرد و ویژگی‌های کتاب راهنمای معلم چیست؟

♦ ساختار پیمانه‌ای در هدیه‌های آسمان چگونه است؟

♦ محتوا در هدیه‌های آسمان در کدام قالب‌های کلی ارائه شده است؟

♦ محتوا در هدیه‌های آسمان در قالب سه سند رسمی ارائه گردیده است:

♦ کتاب درسی

♦ کتاب کار

♦ کتاب راهنمای معلم

هر یک از کتاب‌های مذکور کارکرد و وظیفه خاص خود را دارا بوده و هر یک به نوبه خود در امر یادگیری مؤثرند. بنابراین کنارگذاشتن و یا به عکس توجه بیش از حد به یکی از سه سند مذکور و یا عدم توجه به هر یک از آن‌ها موجب اختلال در یادگیری و عدم دستیابی به اهداف یادگیری می‌شود.

کتاب درسی: کتاب درسی شامل یک سری متن و تصویر برای ارائه خطوط کلی و اصلی محتوای آموزشی برنامه درسی است. این مجموعه کلمات و تصاویر، صرفاً بخشی از مفاهیم موردنظر برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی را مطرح می‌کنند.

کتاب کار: کتاب کار، در واقع ابزار مناسبی برای توسعه و تعمیق یادگیری‌های دانش‌آموزان، تقویت علاقه‌مندی آن‌ها به انجام فعالیت‌های مربوط به درس و بروز ابتکار و خلاقیت ایشان می‌باشد. همچنین، فعالیت‌های کتاب کار را می‌توان به عنوان یک ابزار مناسب برای «کار در خانه» دانش‌آموزان تلقی کرد.

تمرین‌های کتاب کار، اطلاعات بچه‌ها را توسعه می‌دهند، طبقه‌بندی می‌کنند، ادراکشان را از مفاهیم عمیق می‌کنند، بچه‌ها را به فعالیت و تلاش و پویایی وا می‌دارند، به بچه‌ها انگیزه و شادی می‌بخشند و آن‌ها را برای یادگیری بهتر و مناسب‌تر آماده می‌کنند. کتاب کار، ابزار مناسب و مؤثری برای ارزش‌یابی آموخته‌های بچه‌ها و کم و کیف تحقق اهداف و انتظارات نیز به شمار می‌رود.

راهنمای معلم: این کتاب به آموزگار کمک می‌کند تا با دیدی وسیع‌تر و اطلاعاتی بیش‌تر، به ارائه محتوای دروس «هدیه‌های آسمان» به دانش‌آموزان بپردازد. در راهنمای معلم سه بخش عمده در نظر گرفته شده است: بخش اول با عنوان «کلیات» (بخش حاضر) مشتمل بر دیدگاه‌ها، تعاریف، تبیین رویکرد و نیز اطلاعات کلی مورد نیاز آموزگاران و کارشناسان محترم، درباره برنامه درسی است. در بخش دوم اهداف هر درس، توضیحی مختصر درباره محتوا، شیوه تدریس آن، روش ارزش‌یابی میزان یادگیری کودکان و نیز نکات پنهان در لابه‌لای

نوشته‌ها و تصاویر کتاب درسی، ارائه گردیده است. بخش سوم مربوط به مطالب ضمیمه است که متناسب با نیازهای معلمان و به منظور دانش‌افزایی آنان در انتهای کتاب ارائه شده است.

کارکرد و ویژگی‌های کتاب درسی چیست؟

کتاب درسی مهم‌ترین سند آموزشی در هدیه‌های آسمان تلقی می‌شود زیرا تقریباً تمامی اجزای یک «واحد درسی» (توضیحات مربوط به آن بعداً می‌آید) به جز فعالیت‌های مندرج در کتاب کار، در آن درج گردیده است. کتاب درسی در واقع راهنمای اصلی کار معلم و دانش‌آموز و دربرگیرنده اصلی محتوای هدیه‌های آسمان است.

در واقع این کتاب درسی است که به درس و بحث و جریان یادگیری جهت می‌دهد و به برقراری ارتباط با دانش‌آموز و معلم می‌پردازد.

کتاب درسی مهم‌ترین ابزار برای یادگیری و خط هادی اصلی برای آموزش تلقی می‌شود.

کارکرد و ویژگی‌های کتاب کار چیست؟

کتاب کار، کتابی است که توسط دانش‌آموزان شکل می‌گیرد و کامل می‌شود. به همین خاطر، بچه‌ها نیز به آن تعلق خاطر خاصی احساس کرده و علاقه‌مندی بیشتری دارند. ابتدای کتاب، مشخصات دانش‌آموز نوشته می‌شود و عکس او نیز چسبانده می‌شود. در زیر هر صفحه و نیز در پایان کتاب، معلم یادداشت‌هایی برای او می‌نویسد تا هم گزارش ارزش‌یابی معلم به دانش‌آموز و والدین او باشد و هم در آینده یادگاری خوبی از کلاس باشد.

فعالیت‌های کتاب کار، به عنوان بخشی از محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان به تکمیل، تثبیت و یا تعمیق یادگیری کمک کرده و برای ارزش‌یابی آموخته‌های دانش‌آموزان و تشخیص تحقق اهداف نیز مؤثر است.

کتاب کار چه کاری انجام می‌دهد؟

برای انجام فعالیت‌های کتاب کار دانش‌آموزان، مهارت‌های متنوعی را به کار می‌گیرند. برای مثال آن‌ها می‌توانند...

○ احساس خود را شرح داده یا بیان کنند.

- عقاید خود را صورت‌بندی کرده و ارائه دهند.
- درباره‌ی یک موضوع گفت‌وگو کنند.
- جمع‌بندی کنند.
- مفاهیم را تفکیک و یا با یکدیگر ترکیب کنند.
- یک داستان بسازند یا جست‌وجو کنند.
- شعر بخوانند و یا برای یک شعر ریتم بسازند.
- مقایسه کنند.
- قضاوت کنند.
- توصیه دهند.
- انتخاب کنند و تصمیم گیرند.
- تخیل کنند.
- فکر کنند.
- تجربیات، افکار و آرزوهای خود را مرور کنند.
- اطلاعات خود را در مورد موضوعی بیان کنند.
- به تحقیق در مورد یک موضوع بپردازند.
- در اطراف خود دقت و مشاهده کنند.
- پیش‌بینی کنند.
- از مهارت جمله‌نویسی استفاده کنند.
- از مهارت رنگ‌آمیزی، نقاشی و کار دستی استفاده کنند.
- و ...

یک سؤال

دلیل تفکیک کتاب کار از کتاب درسی چیست؟

علاوه بر تفاوت اساسی و ماهوی میان کتاب کار و کتاب درسی، این تفکیک از افزایش نامناسب حجم کتاب درسی جلوگیری می‌کند. هم‌چنین می‌تواند به صرفه‌جویی در هزینه‌های چاپ کتاب هم کمک کند. در صورتی که کتاب درسی هدیه‌های آسمان روی کاغذ مرغوب چاپ و با جلدی محکم صحافی شود، می‌تواند چند سال و توسط چند دانش‌آموز مورد استفاده قرار گیرد و تنها کتاب کار هر سال، به تعداد دانش‌آموزان چاپ شود و در اختیار آن‌ها قرار گیرد.

فعالیت‌های کتاب کار این امکان را فراهم می‌کند تا دانش‌آموزانی با سبک‌های مختلف یادگیری، از فرصت‌های فراهم شده در جهت تکمیل یادگیری‌های خود بهره ببرند. یکی از ویژگی‌های فعالیت‌های کتاب کار آن است که اغلب تمرین‌ها و سؤالات پاسخی واحد و یک‌نواخت نداشته و دانش‌آموزان می‌توانند بر حسب تجارب و یافته‌ها و آموخته‌های خود، جوابی متفاوت از پاسخ دیگران به آن‌ها بدهند. در برخی از فعالیت‌ها این اختیار به دانش‌آموزان داده شده تا مطلب مورد نظر خود را بنویسند یا بگویند حتی با صلاح دید معلم، شیوه‌های دیگر متناسب با موضوع هم می‌توانند مفید باشند چون در هر حال، بچه‌ها نیازها، توانایی‌ها و علاقه‌های متفاوتی دارند و لزومی ندارد آن‌ها را به انجام کاری واحد با شکلی یکسان وادار کنیم.

ویژگی‌های کتاب کار : فعالیت‌های کتاب کار به نوعی تنظیم شده‌اند که نیازمند به یادآوردن جملات و عبارات مشخصی از متن درس و یا گفته‌های معلم و سایر دانش‌آموزان نیستند. تمرین‌های کتاب کار زمینه‌ای فراهم می‌کنند تا دانش‌آموزان روابط موضوعات مختلف مورد نظر را دریابند، ابعاد و نیز مصادیق مختلف یک مفهوم را شناسایی و تحلیل کنند، مفاهیم متعدد را با یکدیگر ترکیب کنند، مصادیق را تشخیص دهند، آموخته‌های خود را تعمیم دهند و ... . مجموعه‌ی این فعالیت‌ها می‌توانند به نتیجه‌گیری، تثبیت یادگیری و توسعه‌ی آن کمک کنند. تمرین‌های کتاب کار هم‌چنین می‌تواند بازخوردی از یادگیری بچه‌ها برایشان فراهم کند. به این ترتیب، نسبت به کم و کیف فعالیت‌ها و آموخته‌های خود، آگاهی کسب کرده و از آن برای بهبود تلاش‌های خود و در نهایت یادگیری کامل‌تر بهره برداری خواهند کرد. تنوع

بدون کتاب کار، آموزش کامل نمی‌شود.
بدون کتاب کار نمی‌توان به اهداف یادگیری در هدیه‌های آسمان دست یافت.

کارکرد و ویژگی‌های کتاب راهنمای معلم چیست؟

راهنمای معلم می‌تواند همچون پلی ارتباطی میان برنامه‌ریزان و مؤلف هدیه‌های آسمان از یک سو و آموزگاران محترم، از سوی دیگر، تلقی شود. ابزاری که به مؤلف و برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا آنچه را مورد نظرشان بوده و در کتاب درسی مستقیماً بدان اشاره نکرده‌اند، بیان نموده و از طریق آموزگاران محترم به کودکان منتقل کنند. همچنین به آموزگاران کمک می‌کند تا نقاط مبهم و تاریک درس‌ها را بهتر و راحت‌تر ببینند و آنچه در لابه‌لای کلمات از چشم کودکان پنهان می‌ماند، در برنامه تدریس خود بگنجانند و با دستی پر و اندوخته‌ای غنی به امر آموزش بپردازند. به بیان دیگر راهنمای تدریس، اهداف آموزشی و تربیتی موردنظر برنامه، حد و مرز این اهداف و چگونگی تحقق آن‌ها را مشخص می‌کند، درجه اهمیت نکات مختلف برنامه و نقاط تأکید محتوا را نشان می‌دهد، توصیه‌هایی برای تدریس هر درس را ارائه می‌دهد؛ و در نهایت، راهکارهایی را که به کار بستن آن‌ها، موجب دستیابی سریع‌تر و دقیق‌تر به اهداف موردنظر می‌شوند، نشان می‌دهد.

ساختار محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان

پاسخ به چند سؤال

♦ بخش، واحد درسی و نمادهای به کار رفته در آن‌ها به چه معناست و کارکرد هر یک چیست؟
♦ ارتباط میان واحدهای درس و اجزای آن چگونه است؟

♦ ساختار پیمانه‌ای هدیه‌های آسمان چگونه است؟
♦ بخش، واحد درسی و نمادهای به کار رفته در آن‌ها

به چه معناست و کارکرد هریک چیست؟

بخش: وقتی تعدادی از واحدهای درسی، در کنار هم، یک زنجیره مفهومی مرتبط با یکدیگر را تشکیل می‌دهند، یک بخش تشکیل می‌شود. بخش‌ها صرفاً به لحاظ موضوعی از یکدیگر بازشناخته می‌شوند. در هدیه‌های آسمان هر واحد درسی به یک یا چند بخش از بخش‌های موضوعی هشتگانه مربوط هستند. این موضوعات عبارتند از:

خداشناسی: با هدف کلی آشنایی با صفات خداوند

پیامبری: با هدف کلی آشنایی با پیامبران بزرگ خدا به‌ویژه پیامبر اکرم (ص)

امامت: با هدف کلی آشنایی با امامان و پیشوایان و راهنمایان بزرگ

معاد: با هدف کلی آشنایی با تأثیر گفتار و رفتار ما در زندگی دنیا و آخرت

قرآن: با هدف کلی آشنایی با برخی از مضامین قرآنی:

آداب و اخلاق: با هدف کلی آشنایی با برخی از خلیات

نیک و آداب اسلامی رفتار با دیگران

احکام: با هدف کلی آشنایی با برخی از احکام ضروری

دین

مراسم: با هدف کلی آشنایی با آداب و شعائر اسلامی به‌ویژه اعیاد اسلامی

واحد درسی: واحدهای درسی اجزای اصلی و کلی محتوای آموزشی را تشکیل می‌دهند. هر واحد درسی از اجزای کوچکتری نظیر عنوان درس، متن درس، تصاویر، تمرینات انتهای درس و تمرینات کتاب کار است. این اجزا در یک نظام همساز، شبکه‌ای از مفاهیم را تشکیل می‌دهند که اهداف درس را محقق می‌سازند.

ارتباط میان واحدهای درسی و اجزای آن چگونه

است؟

هر واحد درسی بخش مستقلی از کتاب درسی است که اهداف یادگیری مشخصی را دنبال می‌کند. این اهداف دقیقاً با اهداف کلی پایه پنجم مطابقت دارد اما دقیق‌تر، جزئی‌تر و عینی‌تر است. هر یک از اجزای واحد درسی (عنوان، متن، تصویر، تمرین‌ها و ...) به نوعی وظیفه تحقق اهداف هر واحد درسی را به عهده دارند. برای مثال عنوان یک واحد درسی می‌تواند حاوی پیام اصلی درس باشد و یا صرفاً در دانش‌آموز ایجاد انگیزه کند یا این که متن یک درس حاوی تمامی جزئیات و محتوای موردنظر و یا صرفاً ابزاری برای تفکر و یا جهت‌دهی فعالیت‌های یاددهی - یادگیری برای تحقق اهداف باشد. شناخت وظایف و کارکردهای هر یک از اجزای واحد درسی، بسیار مهم و ضروری است و یکی از مهم‌ترین بخش‌های تحلیل محتوا به شمار می‌رود.

ساختار پیمانه‌ای هدیه‌های آسمان چگونه است؟

در هدیه‌های آسمان تدریس مستقل هر بخش، بدون نیاز به تدریس بخش‌های قبلی امکان‌پذیر است. این ساختار پیمانه‌ای، امکان هماهنگی تدریس را با موقعیت‌های زمانی و مکانی خاص، برای آموزگار فراهم می‌سازد. بدین ترتیب، آموزگار می‌تواند با مشورت بچه‌ها و یا هم‌زمان با مناسبت‌های خاص نظیر محرم، ماه رمضان و عید فطر و یا روز مادر، روز معلم و ... درس‌ها را با ترتیبی تازه ارائه نماید. تنها استثنا در مورد بخش خداشناسی است که ضروری است در آن درس‌های این بخش به ترتیب آموزش داده شوند.

معرفی فرایند یادگیری دانش‌آموز در یک واحد درسی

پاسخ به چند سؤال

♦ واحد درسی در هدیه‌های آسمان از چه عناصری

تشکیل شده است؟

♦ ویژگی‌ها و کارکرد هر یک از عناصر واحد درسی

چیست؟

♦ وظیفه و ویژگی‌های هر یک از اجزای بسته آموزشی

چیست؟

واحد درسی در هدیه‌های آسمان از چه عناصری

تشکیل شده است؟

یک واحد درسی در هدیه‌های آسمان از عناصر زیر

تشکیل شده است.

○ عنوان واحد درسی

○ تصویر

○ متن

○ فعالیت‌ها و تمرین‌های انتهای درس

○ فعالیت‌ها و تمرین‌های کتاب کار

ویژگی‌ها و کارکرد هر یک از عناصر واحد درسی

چیست؟

● عنوان واحد درسی: عنوان واحد درسی معمولاً

در کنار یا در زیر شماره واحد درسی به صورت یک عبارت کوتاه چند کلمه‌ای درج شده است. یکی از سؤالات مهم برای آموزگاران این است که یک عنوان، چه کارکردهایی می‌تواند داشته باشد؟

برخی کارکردهایی که می‌توان برای عنوان واحد درسی

در نظر گرفت عبارتند از:

– ایجاد انگیزه برای یادگیری

– جهت‌دهی به مسیر یادگیری

– ایجاد سؤال و تحریک حس کنجکاوی

– نشانه‌ای از محتوا و ساختار متن

– نشانه‌ای از اهداف یادگیری متن

● تصویر: بچه‌ها زیبا هستند و زیبایی را دوست دارند.

روح آن‌ها با زیبایی پیوندی عمیق دارد و به دنبال چیزهایی هستند که چشم و گوششان را بنوازد و قوه تخیلشان را به پرواز درآورد. بچه‌ها هنر را دوست دارند و البته هنر ویژه خود را می‌طلبند. از تکلف و زیاده‌گویی بیزارند و هر چه فطرت زیباپرست آن‌ها را نادیده بگیرد، طرد می‌کنند.

توجه به جنبه‌های زیبایی شناختی، یکی از ارکان

آموزش‌های دینی به شمار می‌آید تا اولاً این درون مایه فطری

بچه‌ها مورد توجه قرار گیرد، ثانیاً آن‌ها از دین و آموزه‌های آن، تصویری زیبا در ذهن داشته باشند و ثالثاً چهره زیبایی از الگوهای دینی بر پرده جان و اندیشه‌شان نقش ببندد.

هدیه‌های آسمان، تلاش کرده است تا زیبایی‌های دین و دین زیبا را با زبانی کودکان به بچه‌ها آموزش دهد.

یکی از ابزارهای مفید پرورش حس زیبایی دوستی بچه‌ها، استفاده مؤثر از تصاویر است.

تصاویر کارکردهای دیگری نیز دارند از جمله :

– عینی کردن مفاهیم

– ایجاد احساس لذت

– ایجاد سؤال

– شروعی مناسب برای تدریس

– ساده‌سازی مفهوم و پیام متن

– کامل کردن آموزش و متن درس

– ایجاد فعالیت

● **متن :** ادبیات کودکان امکان با ارزشی را در اختیار برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار می‌دهد تا با بهره‌گیری از آن‌ها بتوانند به زبان کودکان بیش از پیش نزدیک شده و کلام خود را با آنان هماهنگ کنند.

هدیه‌های آسمان پیش از هر چیزی اثری است در حوزه ادبیات کودکان و در آن تا آن‌جا که به محتوا، اصالت مفاهیم و ساختار آموزشی مواد درسی لطمه وارد نشود، از آموزه‌های مربوط به ادبیات کودکان و محصولات کارشناسان این حیطه بهره‌گرفته شده است.

در متن‌های هدیه‌های آسمان، با توجه به ویژگی‌های روانی کودکان در دوره ابتدایی بر محسوسات و نمونه‌های عینی تأکید شده و از طرح مطالب خشک و غیر ملموس، تا حد امکان، پرهیز شده است. همچنین بر تربیت استعدادها و کودک برای شناختن اوضاع جهان خارج و مرتبط نمودن مطالب درسی با مظاهر زندگی و اشیای موجود در محیط خاص کودک تأکید شده است. ضمن توجه به اهمیت بهره‌گیری از حافظه کودکان به نحو مطلوب، ادراک مفاهیم و فراگیری طرز استفاده از آن‌ها (در قالب اهداف) نیز مورد

تأکید قرار گرفته‌اند.

برای بیان مفاهیم، تا آن‌جا که ممکن بوده، بر استفاده از استعداد تخیل کودکان تأکید شده است.

به رسمیت شناختن عناصر فانتزی ذهن کودکان در مواقع مقتضی، تأکید شده است. البته به گونه‌ای که آرام آرام بتوانند به تفکر و تعقل پردازند و خوشتن را با عالم گسترده و زیبای خیال دلخوش نکنند.

برخی از کارکردهای متن عبارتند از :

– بستری برای ارائه مفاهیم و ساده و عینی کردن آن‌ها

– ایجاد احساس لذت

– شروعی مناسب برای تدریس

– ایجاد فعالیت و فرصت مناسب برای یادگیری

– جهت‌دهی دانش‌آموز و معلم به سوی اهداف درس

– ایجاد امکان تفکر

● **فعالیت‌ها و تمرین‌های انتهای درس :** فعالیت‌ها و

تمرین‌های انتهای درس، در پایه پنجم، در واقع جهت‌دهنده فعالیت‌های یاددهی و حاوی پیام اصلی هر درس است. این فعالیت‌ها، می‌توانند راهنمایی برای ترتیب‌دادن تعداد زیادی فعالیت برای یادگیری باشد. همچنین این فعالیت‌ها، راه عبور مناسبی برای انجام فعالیت‌های کتاب کار هستند و به‌خوبی بین این دو بخش از محتوا ارتباط برقرار می‌کنند. بنابراین از این قسمت باید استفاده مناسب را نمود و از کارکردهای آن بهره کامل را برد؛ کارکردهایی نظیر :

– در برداشتن خلاصه پیام درس

– راهنمایی برای ایجاد فعالیت‌ها و فرصت‌های

یادگیری

– جهت‌دهی به فعالیت‌های دانش‌آموز و معلم

– جهت‌دهنده مناسبی برای طراحی فعالیت‌های مربوط

به ارزش‌یابی

● **برای خواندن :** چنان‌که از نام بخش «برای خواندن»

برمی‌آید، این بخش صرفاً برای مطالعه آزاد بچه‌ها در نظر گرفته شده است. بنابراین نیازی به حفظ مطالب آن نیست بلکه کافی است که در بچه‌ها انگیزه لازم برای خواندن آن به‌وجود آید.

ضمناً معلمان گرامی باید توجه داشته باشند که طرح هرگونه سؤال و پرسش (براساس بخش «برای خواندن») با هدف ارزش‌یابی میزان دانش بچه‌ها، خطا بوده و با دیدگاه برنامه‌ریزان منافات دارد.

● **فعالیت‌ها و تمرین‌های کتاب کار:** مشارکت دانش‌آموزان در یادگیری، از رویکردهای اساسی برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره ابتدایی است. طبق نظریات جدید تربیتی، دانش‌آموزان از طریق فعالیت عملی یا ذهنی خود بهتر می‌آموزند و چنین آموخته‌هایی پایدارتر و عمیق‌ترند و قابلیت بیش‌تری برای انتقال به دنیای واقعی و کاربرد در حل مسائل روزمره زندگی یادگیرندگان را دارند. اصل حاکم بر این نوع یادگیری، فعالیت خود دانش‌آموزان و نتیجه‌گیری و یادگیری توسط خود آن‌ها است. فعالیت‌های کتاب کار هم با همین هدف و مطابق با رویکرد برنامه تدوین یافته‌اند. دانش‌آموزان طی فعالیت‌های کتاب کار، با موضوعات مختلف درس درگیر شده، با انجام آن، به نتیجه درس دست می‌یابند.

دانش‌آموزان در این کتاب به وسیله انجام فعالیت‌های مختلفی چون نقاشی، کاردستی، تحقیق، بحث و گفت‌وگو و ... با مطالب و مفاهیم درسی درگیر شده، خود به نتیجه موردنظر دست می‌یابند.^۱ به این ترتیب، آنچه می‌آموزند، تنها اطلاعات و محفوظاتی نیست که با شکل و قالبی ثابت به خاطر بسپارند و برای دیگران بازگو کنند. بلکه آموخته‌های آن‌ها، حاصل تجربه‌ای جدید است که به مجموعه تجارب و دانش‌های قبلی ایشان اضافه شده و در سوابق ذهنی آن‌ها، بافت منسجم و یکپارچه‌ای را تشکیل می‌دهند. چنین دانشی، قابلیت تعمیم به موقعیت‌های مختلف روزمره را داشته، آموخته‌های بچه‌ها

را برای زندگی روزمره ایشان مفید می‌سازند. همچنین به آن‌ها کمک می‌کند تا پس از اتمام کلاس و درس و مدرسه هم مطابق با نیازهای جدید خود، از مسیر صحیح بیاموزند و کسب تجربه کنند و این همان چیزی است که هر انسانی در دنیای متغیر کنونی به آن نیاز دارد.

آیا کتاب کار صرفاً برای کار در منزل است یا کلاس درس؟

انجام برخی از فعالیت‌های کتاب کار پایه پنجم، به فضایی نیاز دارد که در ادامه اجرای فعالیت‌های یاددهی – یادگیری پیش‌بینی شده در کتاب درسی و یا طرح درس آموزگار ایجاد می‌شود. این گروه از فعالیت‌ها، با علامت‌های ویژه مشخص شده‌اند و بهتر است در کلاس انجام شوند. گروه دیگری از فعالیت‌ها، می‌توانند در منزل انجام و سپس در کلاس درس، مرور شوند. این فعالیت‌ها نیز با علامت‌های خاص خود مشخص شده‌اند.

برنامه‌ریزان هدیه‌های آسمان بر این اعتقادند که جای استفاده از فعالیت‌های کتاب کار، چه از نظر انجام در کلاس و یا منزل و چه از نظر ترتیب آن نسبت به سایر فعالیت‌های کتاب و یا طرح درس آموزگار، به تصمیم آموزگار و راهبرد انتخاب شده توسط وی بستگی دارد. این آموزگار است که با تکیه بر تجربیات، دانش و توانایی حرفه‌ای خود تشخیص می‌دهد که کدام فعالیت برای انجام در کلاس درس (بلافاصله پس از تدریس) مناسب است و کدام فعالیت مناسب منزل است؛ کدام فعالیت، برای شروع تدریس مناسب است و کدام یک برای تکمیل یادگیری و کدام یک برای تثبیت و تقویت آن‌ها.

۱- در نظریه‌های تربیتی – آموزشی جدید، نقش یادگیرنده در تولید دانش خود بسیار مهم تلقی شده است. طبق نظریات و یافته‌های رویکرد شناختی در روانشناسی، اگر مفاهیم جدید در بافت ذهنی و مجموعه مفاهیم موجود در ذهن یادگیرنده وارد شده و جا بگیرند، ادراک شده و قابلیت کاربرد و انتقال هم دارند. در غیر این صورت، آموخته‌های فرد به اطلاعات پراکنده‌ای تبدیل می‌شوند که قابلیت تعمیم و انتقال آن‌ها اندک است و تنها می‌توانند به یاد آورده شوند.

چند سؤال

در برخی موارد دانش‌آموزان در نوشته‌هایشان مرتکب خطاهایی در نگارش می‌شوند. در چنین مواقعی وظیفه معلم چیست؟

در مواردی که دانش‌آموزان دست به خلق نوشته‌ای می‌زنند، آن‌چه برای ما مهم است بیان احساسات قلبی‌شان با زبان کودکانه و نیز خلاقیت آن‌ها در این بیان است. بنابراین اشکالات دستوری و نوشتاری آنان نباید به گونه‌ای به رخ کشیده شود که باعث دلسردی آنان گردد. اما نباید فراموش نمود که به هر حال این مشکل باید پس از مدتی برطرف شود و بی‌شک برطرف شدن این مشکل در درس زبان‌آموزی به سهولت امکان‌پذیر است.

– در پایان هر فعالیت مطلبی با عنوان «یادداشت آموزگار مهربان» آمده در این قسمت وظیفه معلم چیست؟ از آن جایی که هر فعالیت به تناسب توان علمی و علاقه دانش‌آموزان از نظر نحوه انجام آن متفاوت است لذا فعالیت‌های کتاب کار با توجه به تفاوت‌های فردی پاسخ‌های گوناگون خواهد داشت به همین لحاظ لازم است معلم، باز خورد لازم را در ارتباط با نوشته‌ها، نقاشی‌ها و ابتکارات دانش‌آموز از خود در اختیار دانش‌آموز قرار دهد تا بدین‌وسیله به دانش‌آموز بفهماند که انجام کار او تا چه حد مورد توجه و دقت او بوده و درست انجام گرفته است و چنانچه نیاز به بازبینی و اصلاح دارد با یادداشت مناسب این را از دانش‌آموز بخواهد. به عنوان مثال می‌توان به چند نمونه از یادداشت‌ها بدین شکل اشاره نمود:

- از خواندن داستان لذت بردم چقدر خوب متوجه مطالب درس شده‌ای.
- معلوم است برای پاسخ به سؤالات به کتاب‌های گوناگون مراجعه کرده‌ای تلاشت را می‌ستایم.
- چه جمله خلاقانه‌ای نوشته‌ای واقعاً زیباست.
- معلوم است وقت زیادی را برای نوشتن این مطالب صرف کرده‌ای واقعاً عالی بود.
- این پاسخ را به پدر و مادرت نشان بده و نظر آنان را برای من بنویس.^۱

۴- شیوه‌ی استفاده از کتاب راهنمای معلم

است؟

- ♦ از راهنمای معلم چگونه می‌توان استفاده کرد؟
- ♦ از بخش کلیات راهنمای معلم به چند شیوه می‌توان

استفاده کرد؟

- ♦ از بخش توصیه‌هایی برای تدریس راهنمای معلم

نحوه‌ی استفاده از راهنمای معلم
پاسخ به چند سؤال

- ♦ راهنمای معلم از چه ساختار محتوایی برخوردار چگونه می‌توان استفاده کرد؟

۱- تذکر: از نوشتن کلمات؛ آفرین، صدآفرین، ملاحظه شو و ... پرهیز گردیده و به جای آن بازخورد لازم ارائه شود.

راهنمای معلم از چه ساختار محتوایی برخوردار است؟

در هر بخش این کتاب، به موارد زیر اشاره و درباره آن، مطالبی ارائه می‌شود:

توضیحات: شامل بحث کوتاهی درباره موضوع، اشاره‌ای به اهداف کلی بخش و ساختار درس‌ها

اهداف هر درس

مفاهیم کلیدی هر درس

مراحل تدریس هر درس که شامل موارد زیر است:

○ مهارت‌هایی برای شروع مناسب و ایجاد انگیزه برای

یادگیری

○ توصیه‌های برای انتخاب روش تدریس مناسب

○ تشریح فعالیت‌های کتاب کار

○ ابزار و وسایل کمک آموزشی

○ راهنمای شیوه ارزش‌یابی و جدول مربوطه

○ دانستنی‌های معلم

بی‌شک، شما آموزگاران محترم، با تکیه برداشتن و تجربه‌ی سالیان تدریس خود، به نکات ارزنده و تجربیات سازنده فراوانی دست یافته‌اید که با کمک آن می‌توانید در تدریس هر چه بهتر و مناسب‌تر درس‌ها موفق باشید. اکنون با جمع میان دانش و تجربیات خود و آنچه برنامه‌ریزان کتاب، راهنمای تدریس نامیده‌اند، می‌توانید ابزار توانمندی برای تأمین اهداف تعلیم و تربیت دینی، در اختیار داشته باشید.

از راهنمای معلم چگونه می‌توان استفاده کرد؟

نحوه بهره‌گیری از راهنمای تدریس بسیار ساده است اما توجه به نکات زیر، استفاده بهتر و دقیق‌تر از آن را میسر می‌کند:

۱- راهنمای تدریس، صرفاً خطوط کلی و سرمشق‌ها را در اختیار شما قرار می‌دهد پس کار زحمت اصلی با خود شماست. مطالب این کتاب، صرفاً در حکم یک راهنما است، نه یک دستور کار اجباری و اداری.

۲- آنچه در راهنما بیش‌تر باید مورد توجه شما قرار

گیرد، اهداف و حرکت در چارچوب آن‌هاست.

۳- توجه دقیق به ارزش‌یابی و روش‌های آن بسیار مهم است.

۴- بهره‌گیری از امکانات ساده و ارزان کمک آموزشی مطابق با برنامه درسی، بسیار کارساز و مؤثر است.

از بخش «کلیات» در راهنمای معلم به چند شیوه می‌توان استفاده کرد؟

بخش کلیات راهنمای معلم مهم‌ترین مطالب را برای جهت‌دهی شما در کار آموزش در بردارد برای مثال می‌توانید...

■ مطالب آن را شخصاً، با دقت مطالعه و درباره آن فکر کنید.

■ مطالب آن را به صورت گروهی مطالعه و درباره آن بحث و گفت‌وگو کنید.

■ به مطالب آن متناسب با بخش روش تدریس و به صورت موضوعی مراجعه کنید.

■ سؤالات خود را در مورد برنامه درسی هدیه‌های آسمان و محتویات آن طرح و یادداشت نموده و سپس به بخش کلیات مراجعه نمایید و به صورت یکپارچه و یا مراجعه موضوعی از آن استفاده کنید.

از بخش «توصیه‌هایی برای تدریس» راهنمای معلم چگونه می‌توان استفاده کرد؟

توضیح درس شما را با کلیت محتوای هر درس، مضمون آن و هدف کلی آن و هدف کلی آن آشنا می‌کند. این توضیحات، امکان ورود شما را به درس و محتوای آن فراهم می‌کند.

بخش اهداف به شما می‌گوید «چرا» و تا «چه حد» آموزش دهید. این بخش مهم‌ترین پیام‌ها را برای شما در بر دارد، به کار شما و فرایند آموزش جهت می‌دهد و امکان هر خطا و انحراف از مسیر یادگیری را برطرف می‌کند. شما به این قسمت بسیار نیاز دارید و باید دائماً به آن توجه و مراجعه کنید.

معنای اهداف و انتظارات چیست؟

در هدیه‌های آسمان به جای به‌کارگیری واژه‌های «اهداف کلی» و «اهداف جزئی»، «اهداف رفتاری» از دو اصطلاح «اهداف» و «انتظارات» استفاده شده است. دلیل آن است که تمامی اهداف یادگیری تا زمانی که به «اهداف عینی» تبدیل نشده باشند، همواره به طور نسبی هم کلی و هم جزئی هستند لذا در یک طبقه قابل ارائه نیستند؛

بدین معنا که: هدف کلی ← هدف جزئی (هدف کلی) ← هدف جزئی (هدف کلی) ← ... هدف عینی به همین جهت، این که بتوان در چند جمله و عبارت اهداف کلی را به صورت اهداف عینی و کاملاً رفتاری ارائه نمود، کار بسیار مشکلی است.

از طرفی، با وجود فلسفه حاکم بر برنامه مبنی بر آن که تعلیم و تربیت دینی در رفتار بچه‌ها متجلی شود، تعیین دقیق رفتارهایی را که باید از بچه‌ها سر بزند، مناسب نمی‌دانیم. چرا که این رفتارها اساساً انتخاب گرانده‌اند و به تصمیم فرد بستگی دارد. آن‌ها باید به این تصمیم برسند که بتوانند رفتار خاصی از خود نشان دهند و این تصمیم‌گیری براساس آموخته‌هایی است که در برنامه به آن اشاره شد که البته به صورت کلی یا جزئی اما نه به صورت دقیقاً رفتاری و آن‌گونه که با عبارت‌های خاص روانشناسی رفتارگرا مورد استفاده قرار می‌گیرد.

از آنچه دانش‌آموزان به لحاظ شناختی به آن می‌رسند، با عنوان «تعمیم» یاد می‌کنیم؛ بچه‌ها با کسب این تعمیم‌ها که به اصطلاح از جنس معرفت و علم‌اند، برای رسیدن به قضاوت‌های مورد انتظار در پایان فرآیند آموزش، آماده می‌شوند.

به همین جهت، در هدیه‌های آسمان، ابتدا اهداف هر درس را مشاهده می‌کنید که به مسیر آموزش جهت می‌دهند؛ سپس انتظارات را می‌بینید که شکل عینی‌تر اهداف هستند و در واقع می‌توان آن‌ها را «فعالیت» تلقی نمود.

این انتظارات، شکل ملموس و عملی اهداف درس هستند؛ نه شکل جزئی این اهداف.

واژه‌های کلیدی شما را با مفاهیم اصلی مندرج در محتوای هر درس، آشنا می‌کند. آشنایی با این مفاهیم همانند آشنایی با اهداف، آموزش را جهت داده و امکان انحراف مسیر یادگیری را برطرف می‌کند.

توصیه‌هایی برای تدریس، عبارتند از فعالیت‌هایی که دانش‌آموز و معلم انجام می‌دهند تا آموزش در مراحل که توسط طرح درس مشخص شده است، انجام پذیرد. این توصیه‌ها صرفاً «توصیه»^۱ به شمار می‌روند؛ پیشنهادهایی که می‌توانید در صورت تمایل آن‌ها را به کار گرفته و در آموزش از آن‌ها استفاده کنید و نیز می‌توانید آن‌ها را مطابق با اهداف و اصول، تغییر داده و یا اساساً کنار بگذارید. (برای بهره‌گیری بهتر از «توصیه‌ها»، به بخش «روش‌های یاددهی-یادگیری» در همین فصل مراجعه کنید.)

بخش ارزش‌یابی در هر درس به شما امکان ارزش‌یابی صحیح براساس اهداف را می‌دهد. جدول هدف - فعالیت برای شما مشخص می‌کند که اهداف و انتظارات (فعالیت‌های یادگیری) چگونه به عنوان ابزاری برای ارزش‌یابی استفاده شوند.

بخش دانستنی‌های معلم در برخی درس‌ها از طریق ارجاع شما به ضمیمه انتهای کتاب، به شما اطلاعات اضافی و مورد نیازتان را ارائه می‌دهد.

شما می‌توانید از راهنمای معلم صرفاً به عنوان یک جهت‌دهنده استفاده کنید. شما می‌توانید خطوط کلی مسیر تدریس خود را از راهنمای معلم بگیرید و سپس با توجه به اصول و اهداف به یک سازماندهی مجدد محتوا دست بزنید. اگر با مطالب بخش کلیات به خوبی آشنا شوید، توانایی بسیار خوبی در سازماندهی مجدد محتوا کسب خواهید کرد.

شما می‌توانید با استفاده از این راهنما، به خلق «روش‌های منحصر به فرد یاددهی» پردازید و سپس برای توصیه این روش‌ها به همکاران خود، راهنماهای تدریس متنوعی را تولید و عرضه کنید. این راهنمای تدریس به شما کمک می‌کند تا براساس اصول و اهداف برنامه درسی، به روش‌های منحصر به فرد خود توسعه داده و این حقیقت را اثبات کنید که «روش‌های تدریس بسیار متنوع و متعدّدند و معلم نباید در قالب خشک برخی الگوها و روش‌هایی که بعضاً بر آن‌ها بی‌مورد تأکید می‌شود، گرفتار شود، بلکه باید خود تولید کننده آن‌ها باشد.»

۵- الگوی ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی در هدی‌های آسمان (رویکرد و شیوه‌ها)

نقش ارزش‌یابی^۱

ارزش‌یابی به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش، از آن جهت قابل توجه است که آینه تمام‌نمای همه زحماتی است که یادگیرنده و عوامل یاددهنده برای رسیدن به اهداف آموزشی متحمل می‌شوند و نشان‌دهنده میزان پیشرفت دانش‌آموز و نیز میزان توانایی‌ها و موفقیت معلم، برنامه‌ریزان و مؤلفان است.

شیوه‌های ارزش‌یابی در برنامه تعلیم و تربیت دینی دوره ابتدایی، ضمن از نظر دور نداشتن واقعیت‌هایی که نظام ارزش‌یابی فعلی محصول آن‌ها به شمار می‌رود، با تکیه بر دیدگاه‌های نوین روان‌شناسی تربیتی و با در نظر داشتن روش‌های ارزش‌یابی متناسب با رویکرد برنامه‌ریزان تربیت دینی، تنظیم گردیده است.

به امید روزی که ارزش‌یابی و ثبت و ضبط وضعیت تلاش‌ها و یادگیری‌های دانش‌آموزان، تنها برای تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های یاددهی – یادگیری بعدی، انجام شود و نه کشف و نمایان ساختن نقایص یادگیری دانش‌آموزان برای خودشان و دیگران.

ارزش‌یابی چرا؟ (هدف ارزش‌یابی چیست؟)

برای پاسخ به این سؤال مهم بهتر است قبل از هر چیز آن را به چند سؤال ساده و مشخص‌تر تبدیل کنیم بنابراین در این قسمت در صدد پاسخ‌گویی به سؤالات زیر هستیم:

♦ یک برنامه ارزش‌یابی مناسب، چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟

♦ ارزش‌یابی در برنامه‌ریزی درسی دوره‌ی ابتدایی چه جایگاهی دارد؟

♦ دیدگاه برنامه درسی هدی‌های آسمان درباره‌ی ارزش‌یابی چیست؟

۱- توصیه می‌شود آموزگاران محترم با دقت بیش‌تری این بخش را مطالعه نمایند تا در خصوص ارزش‌یابی با مشکلات کم‌تری مواجه شوند در این مورد می‌توانید از موارد و مطالب زیر استفاده کنید.

فیلم آموزشی هدی‌های آسمان موجود در دفتر فن‌آوری و اطلاعات و ارتباطات وزارت آموزش و پرورش.
کتاب «مجموعه مقالات تعلیم و تربیت دینی مبانی، اصول و روش‌ها» - نوشته‌ی رحیمی، رضائی و راصد - از انتشارات نهج
و نیز کتاب «ارزش‌یابی خلاق در تعلیم و تربیت دینی بصیرت‌گرا» - نوشته‌ی رحیمی، رضائی و راصد از انتشارات نهج

یک برنامه ارزش‌یابی مناسب، چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟

♦ ارزش‌یابی باید بخشی از برنامه یادگیری دانش‌آموزان باشد نه این‌که تنها وسیله‌ای باشد برای قضاوت در مورد صلاحیت‌های آن‌ها برای عبور از یک دوره و ورود به مرحله و دوره بعد (شرط ارتقاء)

♦ ارزش‌یابی باید در تناسب کامل با رویکرد و دیدگاه حاکم بر برنامه درسی باشد.

♦ ارزش‌یابی باید به منظور بررسی و برآورد چگونگی تحقق اهداف درس صورت گیرد.

♦ ارزش‌یابی باید اهداف حوزه‌های مختلف یادگیری (شناختی، نگرشی و مهارتی) را پوشش دهد.

♦ ارزش‌یابی باید با محتوای آموزشی، تجارب و فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس، هماهنگی و تناسب کامل داشته باشد.

♦ در ارزش‌یابی باید با استفاده از تدابیر مناسب، اعتبار اطلاعات و قضاوت‌ها، تا حد امکان، تضمین و تأمین شود. تدابیری همچون استفاده از چند ابزار برای اندازه‌گیری به جای محدود کردن آن به استفاده از یک ابزار، ارزش‌یابی در موقعیت‌ها و زمان‌های مختلف، استفاده از ابزارهای مناسب برای برآورد جنبه‌های مختلف یادگیری و ...

ارزش‌یابی در برنامه‌ریزی درسی چه جایگاهی دارد؟ ارزش‌یابی، یکی از مهم‌ترین بخش‌های فعالیت تربیتی است. بدین معنا که ممکن نیست فرایند یاددهی - یادگیری جز با تکیه به عناصر و عواملی که ارزش‌یابی در تمامی مراحل و سطوح این فرایند مورد توجه و تحت تأثیر قرار می‌دهد، به نتیجه برسد. اما سؤال مهمی که در این‌جا مطرح است آن است که ارزش‌یابی چگونه می‌تواند به تعلیم و تربیت دینی باری برساند؟ در این‌جا برای پاسخ به این سؤال صرفاً به کلیاتی در این باره اشاره می‌شود. این موارد کلی عبارتند از:

♦ جهت دهی به فرایند تربیت و تأثیرپذیری از تلقی‌ها: ارزش‌یابی، با تحت تأثیر قراردادن فعالیت‌ها و مواد آموزشی به فرایند یادگیری جهت می‌دهد و این جهت‌دهی بر مبنای

رویکرد تربیتی اتخاذ شده توسط برنامه‌ریزان و معلمان صورت می‌گیرد. اما از سویی طرز تلقی ما از نقش هر یک از عناصر فرایند یاددهی - یادگیری نیز می‌تواند در تعیین مدل ارزش‌یابی مؤثر باشد. برای مثال وقتی ما دانش‌آموز را ظرفی تو خالی تلقی کنیم که باید توسط دانستنی‌های معلم پر شود، ارزش‌یابی از محفوظات ذهنی دانش‌آموز، مد نظر است و لذا جریان یادگیری به سمت انبوه‌سازی مفاهیم در ذهن دانش‌آموزان هدایت می‌شود و وقتی فهم و درک بچه‌ها ملاک است به سمتی دیگر می‌رود. (مثل ارتباط نزدیک هدف و محتوا یا هدف و تجارب یادگیری).

♦ ارزش‌یابی رشد‌دهنده است: رشد، تدریجی است و مراحلی دارد و رسیدن به هر مرحله، مرحله بعد و نحوه رسیدن به آن را مشخص می‌کند. ارزش‌یابی هم به این امر کمک می‌کند. ارزش‌یابی باید موجب رشد یادگیرنده شود. بدین گونه که او را نسبت به نقاط قوت و ضعف خودآگاه سازد و در او انگیزه اصلاح و حرکت به سمت جلو را ایجاد کند. در این دیدگاه ارزش‌یابی صرفاً برای اطلاع از ضعف‌ها و کمبودها و نواقص، به خودی خود ارزشی ندارد، بلکه تنها می‌باید شروع کار باشد و جریان یادگیری را به سمت رفع کمبودها و نواقص هدایت کند. ارزش‌یابی باید راه جبران کم‌کاری‌ها و خطاهای گذشته را باز کرده و برای شروعی تازه مراحل مقتضی را نشان دهد و دست‌اندازی نرم در مسیر حرکت یادگیرنده ایجاد کند تا وی با تلاش و فعالیت و با تصمیم و اراده خود از آن عبور کند و نتیجه این گذر را به خزانه تجارب یادگیری خود اضافه کند.

♦ ارزش‌یابی جزئی از فرایند یادگیری است: ارزش‌یابی جزئی از فرایند یادگیری و یک نقطه عزیمت برای یادگیری‌های بعدی و ابزاری برای یادگیری بهتر است. چنانچه ارزش‌یابی به عنوان بخشی مهم و مؤثر از فرایند یادگیری قلمداد شود (و نه پایان آن و یا بخشی جدا از این فرایند) به ابزار و حتی روشی آموزشی مبدل می‌گردد که امکان ظهور خلاقیت‌های حرفه‌ای معلم در آن به وجود می‌آید.

♦ ارزش‌یابی تصمیم‌ساز است: همه می‌توانند به مقصود برسند ولی هرکس با شیوه مطلوب و سرعت خاص خود حرکت می‌کند. ارزش‌یابی نشان می‌دهد فرد کجاست و تا مقصد

چه قدر راه دارد و بقیه راه را نشان می‌دهد. این راهنمایی به بصیرت دانش‌آموزان می‌افزاید و آنان را در تصمیم‌گیری توانا تر می‌سازد. مهم آن است که همه در راه باشند و برای رسیدن به مقصد تلاش کنند. به همین خاطر در ارزش‌یابی، تنها نتیجه و محصول نیست که اهمیت دارد بلکه فرایند و چگونگی رسیدن به مقصد هم مهم است.

♦ **توجه ارزش‌یابی به تفاوت‌ها:** باید به هنگام ارزش‌یابی به میزان سعی و تلاش هر فرد و تناسب آن با توان و استعدادش توجه شود. بنابراین همه نباید همزمان و با شیوه‌ای واحد و یکنواخت به مقصد برسند چرا که نتایج ارزش‌یابی، علاوه بر آن که بازخوردی مناسب از تلاش‌های انجام شده به فرد ارائه می‌دهد، انگیزه تداوم یادگیری را نیز در وی تقویت می‌نماید.

♦ **ارزش‌یابی برای خودشناسی:** ارزش‌یابی، باطن و توانایی‌های بالقوه فرد را برای وی نمایان می‌کند و موجب خودشناسی و تبیین تصویر ذهنی فرد از خودش می‌شود. ارزش‌یابی باید برای هر فرد، تشکیل پرونده‌ای از بهترین محصولات و فعالیت‌هایش را میسر سازد. به گونه‌ای که هر فرد بتواند خود به بررسی نمونه کارهایش پرداخته و در صورت عدم رضایت از آن‌ها کار بهتری انجام داده و جایگزین نمونه قبلی موجود در پرونده‌اش بنماید.^۱

♦ **ارزش‌یابی باید خلاقانه و خلاقیت پرور باشد:**

ارزش‌یابی متناسب برای هر فرد، معنایی خاص دارد و این امر لزوم ارزش‌یابی خلاق را توجیه می‌کند. محصول ارزش‌یابی خلاق، تجارب یادگیری مختلف و متنوع خواهد بود و مرور آن توسط یادگیرندگان مجال بهره‌مندی از همه آن‌ها را فراهم می‌آورد. به دلیل اهمیت پرورش خلاقیت در تعلیم و تربیت دینی، ارزش‌یابی نیز باید در ضمن فعالیت‌های آموزشی (ارزش‌یابی مستمر و تدریجی)، با جهت‌گیری پرورش خلاقیت، انجام شود.^۲

♦ **توجه به اصل آزادی در انتخاب:** ارزش‌یابی باید امکان انتخاب فعالیت‌ها را به یادگیرنده بدهد تا رفتاری ارزشمند و قابل بررسی باشد. هم‌چنین ارزش‌یابی باید فرصت تمرین و عمل به آموخته‌ها را برای فرد فراهم کند و به همین خاطر باید عملی باشد.

دیدگاه برنامه درسی هدیه‌های آسمان درباره ارزش‌یابی چیست؟

● ارزش‌یابی، به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های فرایند یادگیری، باید با هدف رشد دانش‌آموزان انجام شود.

● ارزش‌یابی صرفاً برای مشخص ساختن موارد اشتباه و ضعف‌هایی است که باید تصحیح شوند، نه برای ثبت اشکالات و گزارش آن به دیگران.

به عبارت دیگر، ارزش‌یابی وسیله‌ای است برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیش‌تر.^۳

۱- بدین ترتیب استفاده از پوشه‌ی کار دانش‌آموز یا اصطلاحاً پرتوفولیو مناسب خواهد بود.

۲- فعالیت‌های پرورش‌دهنده خلاقیت، هم‌زمان می‌توانند امکان ارزش‌یابی را نیز فراهم کنند. به این ترتیب، حتی در برنامه فعلی تعلیم و تربیت دینی نظام مدرسه‌ای ما، می‌توان به فعالیت‌های آموزشی به گونه‌ای جهت داد که امکان پرورش خلاقیت فراهم آید.

۳- این در حالی است که ارزش‌یابی از آموخته‌های دانش‌آموزان، در نظام آموزشی فعلی ما، اغلب با استفاده از آزمون‌های کتبی یا شفاهی و در شرایط خاص امتحانی انجام شده و موجب محدودیت‌ها و اشکالاتی در رشد دانش‌آموزان می‌شود از این جمله‌اند:

- تمرکز بیش از اندازه بر سنجش دانستنی‌ها و اطلاعات دانش‌آموزان و کم‌توجهی (و یا بی‌توجهی) به اهداف مربوط به جنبه‌های نگرشی و رفتاری.

- قضاوت در مورد توانایی‌ها و آموخته‌های دانش‌آموزان، با اتکا به نتایج یک یا چند امتحان کتبی و شفاهی و در نتیجه، عدم توجه به تفاوت‌های فردی آن‌ها در استفاده از راه‌های مختلف برای ابراز آن چه یاد گرفته‌اند.

- محدود بودن نوبت‌ها و فرصت‌های ارزش‌یابی در نتیجه، بی‌توجهی به وضعیت نامساعد برخی از دانش‌آموزان و قضاوت براساس اطلاعاتی ناکافی از جانب معلم.

- محدود بودن فرصت و امکان تلاش مجدد و انجام فعالیت‌های تکمیلی یا جبرانی برای دانش‌آموزانی که به دلایل مختلف، تا زمان اجرای آزمون‌ها، نتوانسته‌اند یادگیری خود را کامل کنند.

- محدود بودن فرصت معلم برای طرح و اجرای برنامه‌های جبرانی یا اصلاحی برای رفع اشکالات و نقایص یادگیری‌های دانش‌آموزان خود.

- عدم دسترسی دانش‌آموزان، به اطلاعات مناسب در مورد کیفیت و کمیت فعالیت‌های خود و نتایج آن‌ها، بلافاصله پس از آزمون.

- ایجاد نگرانی و دلهره‌ی فراوان در دانش‌آموزان از امتحان و بروز اشکال، در پی‌بردن به آموخته‌های واقعی آن‌ها.

● بدیهی است که مطابق آموزه‌های تعلیم و تربیت دینی، به خاطر سپردن مجموعه‌ای از اطلاعات و متراکم ساختن محفوظات، رغبتی برای به عمل درآوردن دانستنی‌ها در فرد ایجاد نخواهد کرد و انجام اعمال و آداب دینی هم بدون آن که باور و ایمانی همراه آن باشد، ارزش چندانی ندارد. همچنان که احساسات و عواطف دینی، آن گاه مطلوب و ارزشمندند که پشتوانه‌ای از علم و معرفت داشته باشند و در این صورت است که می‌توان انتظار داشت انجام اعمال دینی، استمرار داشته و فرد، در موقعیت‌های مختلف، به انجام وظایف و تکالیف دینی خود پایبند باشد. به این ترتیب، در تعلیم و تربیت دینی، می‌خواهیم: —دانش‌آموزان، مفاهیم و مطالب دینی را درک کنند،

— به کسب معرفت بیش‌تر و نیز عمل به دانسته‌ها علاقه‌مند شوند.

— اعمال و وظایف دینی را با آگاهی و انگیزه‌ای واقعی، به صورتی مستمر و مداوم، انجام دهند. به عبارت دیگر، تعلیم و تربیت دینی به دنبال افزایش دانایی و توانایی دانش‌آموزان برای دیندارشدن آن‌هاست و این چیزی نیست که با طرح سؤال‌ها و پرسش‌های معمولی کلاسی، قابل ارزش‌یابی باشد، بلکه شیوه‌هایی را می‌طلبد که طی آن تمامی فعالیت‌های دانش‌آموز مورد توجه آموزگار قرار گرفته و معلم توانمند و آگاه، آن‌چه را به او می‌آموزد، در نگاه، حرکات، گفتار و رفتارش ببیند و دریابد.

● این که هر دانش‌آموزی، مطابق با سرعت انتقال و توان یادگیری خود می‌آموزد، واقعیتی غیرقابل انکار است. اما این را نیز نمی‌توان نادیده گرفت که هر دانش‌آموزی، چه کسی که سریع می‌آموزد و چه آن که دیرتر یاد می‌گیرد، می‌تواند آموخته‌های دینی خود را به گونه‌ای بروز دهد؛ به طوری که بتوان در رفتار، گفتار و حرکات او ردپایی از تحقق اهداف برنامه درسی را مشاهده کرد. تغییر ملاک‌های قضاوت و نگرش آموزش‌دهندگان، موجب می‌شود که فرصت بیش‌تری برای بروز استعداد‌های عاطفی و مهارتی دانش‌آموزان، فراهم آید. به همین جهت برای قضاوت

نهایی در مورد پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، آموزگار باید به جمع‌بندی مشاهدات خود از انجام کلیه فعالیت‌های یاددهی — یادگیری در طول سال تحصیلی اقدام نماید.

● باید از یک سوء برداشت پرهیز شود و آن این که توجه به قلمروهای نگرشی و مهارتی دانش‌آموزان بدین معنا نیست که به میزان دینداری آنان نمره بدهیم و مثلاً به کسی که در نماز جماعت شرکت می‌کند یا راست می‌گوید یا غیبت دیگران را نمی‌کند، نمره‌ی کامل بدهیم. این امور اساساً قابل نمره‌دادن نیستند.

ایمان و عمل دو شاخصه اصلی دین‌داری انسان‌ها هستند. دو ویژگی کاملاً منحصر به فرد و شخصی که به هیچ عنوان قابل ارزش‌یابی توسط کسی (جز خداوند متعال) نیست. ما بر این اعتقادیم که ارزش‌یابی ایمان و عمل دینی افراد نه تنها میسر نیست بلکه مفسده برانگیز و منحرف‌کننده است. بلکه آن‌چه در یک فرایند آموزشی می‌تواند / باید مورد ارزش‌یابی قرارگیرد، صرفاً یادگیری افراد است. دانش، نگرش و توانایی‌هایی که طی فرایند یاددهی — یادگیری به آنان آموخته می‌شود و اگر همه جانبه و اثربخش باشد می‌تواند شخصیت و منش آنان را شکل دهد. بنابراین، ما بر این نکته تأکید داریم که اساساً رابطه تابعی مستقیم و بسیار قوی میان آموخته‌های افراد و میزان ایمان و عقل دینی آنان وجود دارد. با تکیه بر همین رابطه است که می‌توان امیدوار بود که درس دینی و آموخته‌های کودکان (از طریق فرایند یاددهی) تأثیر مثبت و قابل توجهی در ایمان و عمل آن‌ها داشته باشد.

● همچنین نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دلهره‌آور، در دانش‌آموزان، احساس ناخوشایندی نسبت به درس دینی ایجاد شود و یا تعدادی از آن‌ها موفقیت در این زمینه را برای خود، امری دشوار و یا ناممکن تلقی کنند. اگر دانش‌آموز، در مورد انجام تکلیفی، خود را ناموفق و شکست خورده تلقی کند، نسبت به آن کار، احساس بدی پیدا کرده و چنین احساسی حتی او را از یادگیری‌های بعدی باز می‌دارد. زیرا هم تمرکز حواس روی جزئیات مطلب یادگرفتنی را از او می‌گیرد و هم موجب فرار او از موقعیت‌های مشابه (تجارب

سنجیده و برآورد گردد. به عبارت بهتر، آنچه مهم است، رقابت^۱ هر دانش آموز با خود اوست، نه با دانش آموزان دیگر. توانایی و سرعت یادگیری دانش آموزان، بسیار متفاوت است و کافی است معلم، هر دانش آموز را از این نظر، به خوبی شناخته و به او کمک نماید تا از توان خود استفاده کند. هر دانش آموز باید به صورت ایده آل، به حد نهایی توان یادگیری خود برسد. در نتیجه، معلم باید به تک تک بچه ها، فرصت و اطمینان دهد تا بتوانند بهترین کار را ارائه دهند.

که کودک به آن بسیار نیازمند است) می شود. اهمیت ممانعت از ایجاد چنین احساسی، به ویژه در مورد موضوعاتی که صرفاً یک ماده درسی تلقی نمی شود (بلکه تمام زندگی امروز و آینده دانش آموزان را تحت الشعاع قرار می دهد) به مراتب بیشتر است. به همین خاطر، هیچ دانش آموزی نباید در درس دینی، احساس ناتوانی و شکست پیدا کند.

● برای آن که رقابت میان فردی برای دانش آموزان ابتدایی، اضطراب آفرین و ناامید کننده نباشد، وضعیت هر فرد، نخست باید به نسبت خودش و پیشرفتی که حاصل کرده،

سؤال

آنچه پس از ارزش یابی مهم است، پیش بینی و اجرای برنامه های مناسب برای فرد یا گروهی از دانش آموزان است که به علل گوناگون، موفق به تحقق انتظارات درس نشده اند؛ این فرایند باید به گونه ای صورت گیرد که هر دانش آموز، از فرصتی مناسب برای تکمیل آموخته های خود بهره مند شود. ترغیب دانش آموزان به فعالیت های تکمیلی یا جبرانی، مستلزم ارائه ی بازخورد به ایشان می باشد. دانش آموزان در صورتی در تکمیل یادگیری های خود مشارکت می کنند که بدانند نیازمند فعالیت بیش تر هستند.

ارزش یابی چگونه؟

پاسخ به چند سؤال

♦ ارزش یابی با چه روشی صورت می گیرد؟

♦ ارزش یابی را چه زمانی انجام دهیم؟

♦ ارزش یابی در کجا (چه موقعیتی) صورت می گیرد؟

♦ ارزش یابی توسط چه کسی انجام می شود؟

♦ چه چیزی مورد ارزش یابی قرار می گیرد؟

♦ ارزش یابی با چه معیاری صورت می گیرد؟

♦ ارزش یابی با چه روشی صورت می گیرد؟

♦ ارزش یابی از طریق مشاهده: در هدیه های آسمان،

ارزش یابی با استفاده از روش مشاهده صورت می گیرد.

مشاهده، روشی مبتنی بر واقعیت های زندگی و فعالیت های

مستمر روزانه در مدرسه و حتی خارج از آن است که طی آن از طریق مداخله حواس و به خصوص چشم، درباره رفتار و یا عمل معین فردی، به بررسی و داوری می پردازیم.

وقتی به مشاهده رفتار فرد در موقعیت های طبیعی بپردازیم، دو امکان وجود دارد: یا می توان از طریق مشاهده رفتار فردی در حین عمل، خصایص او را ثبت کرد و بعد به اظهار نظر و داوری در مورد آن پرداخت و یا آن که از خود فرد خواست درباره مشخصات و خصوصیات خود، آن چنان که درک می کند، گزارشی بدهد (مشاهده خارجی یا داخلی).

مشاهده ممکن است در موقعیت طبیعی و در وضع و موقعیت عادی شاگرد انجام شود یا در موقعیتی که برای او به وجود آورده ایم، بدون آن که خود مطلع باشد، به مشاهده او

۱- شاید زیان آورترین جنبه روش نمره گذاری براساس رقابت، تأثیر آن بر استنباطی است که دانش آموز از خود و انتظارات معلم دارد. وقتی دانش آموزان، اولین بار، برای نمره رقابت می کنند، آن هایی که در نخستین آزمون های سال های اول دبستان در رده پایینی قرار می گیرند، دوره مدرسه را با احساس شکست شروع می کنند که همین منجر به احساس طردشدگی یا بی کفایتی می شود. ... به علاوه بعد از ارزش یابی اولیه معلم، بدون این که بخواهند، احتمالاً قربانی انتظارات بالا یا پایین می شوند. حتی اگر معلم، به گزارش های قبلی توجه نکند، این تجارب دانش آموزان، احتمالاً آن ها را مجبور می کند که به عنوان یادگیرنده خوب یا بد عمل کنند.

در این باره مراجعه کنید به: رابرت بیلر، کاربرد روان شناسی در آموزش. جلد دوم، ترجمه پروین کدیور، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۱.

بپردازیم (مشاهده در موقعیت مصنوعی).

امتحان، نمی‌تواند مجال مناسبی برای بروز رفتارهای واقعی دانش‌آموزان باشد. ضمن آن که چنین شرایطی، می‌تواند نگرانی زیادی در بچه‌ها، به‌وجود آورد.

بنابراین، ارزش‌یابی در هدیه‌های آسمان، به صورت مستمر یا تکوینی انجام می‌شود و دیگر نیازی به اتکا بر آزمون‌های پایان سال تحصیلی و ایجاد شرایطی خاص برای امتحان، وجود ندارد بلکه تمامی لحظات و تمامی فعالیت‌ها در کلاس درس مجال مناسبی برای ارزش‌یابی خواهد بود.

مشاهده ممکن است مستقیم انجام شود که شاگردان هم این را بدانند یا ممکن است مشاهده، غیرمستقیم باشد. چه در موقعیت طبیعی و چه در موقعیت غیرطبیعی که در هر حال، شاگرد از این موضوع که مورد مشاهده قرار گرفته، بی‌اطلاع است.

ارزش‌یابی چه موقع انجام می‌شود؟

از آن‌جا که ارزش‌یابی، بخش جدایی‌ناپذیر تدریس و یادگیری است، باید در شرایط واقعی آموزش و حین انجام فعالیت‌های آموزشی صورت گیرد و شرایط و موقعیت مصنوعی

نکته

فراموش نکنید که ارزش‌یابی مستمر به این معنا نیست که از طریق امتحان‌های مکرر باعث از بین رفتن آرامش روانی کودکان شویم. ارزش‌یابی مستمر همان‌گونه که بیان شد، عبارتست از همگامی با بچه‌ها در فرایند یادگیری. مستمر بودن ارزش‌یابی ارتباط مستقیمی با فرایند محور بودن آموزش دارد و در یک آموزش فرایند محور ارزش‌یابی در تمامی مراحل تکوین آموزش نقش مؤثر و فعال دارد بنابراین ارزش‌یابی مستمر صحیح، به معنای ارزش‌یابی تدریجی است نه تکرار دفعات امتحان در کلاس.

ارزش‌یابی در چه موقعیتی صورت می‌گیرد؟

ارزش‌یابی مستمر به این معناست که ایجاد شرایط مصنوعی برای امتحان معنا ندارد و معلم می‌تواند در هر فرصتی میزان یادگیری دانش‌آموزان را مورد توجه قرار دهد. اما این بدان معنا نیست که فرصت مناسبی برای این منظور در نظر گرفته نشود و بدان معنا نیست که موقعیت ارزش‌یابی نباید از پیش اندیشیده و سنجیده باشد بنابراین ارزش‌یابی باید در موقعیت‌های مناسب و شرایطی صورت بگیرد که از نظر آموزشی واقعی و

طبیعی است و جا و موقعیت مکانی خاصی نمی‌خواهد.

ارزش‌یابی توسط چه کسی انجام می‌شود؟

ارزش‌یابی توسط معلم صورت می‌گیرد. معلم از ابتدا تا انتهای فرایند یاددهی- یادگیری در کنار دانش‌آموز خود قرار دارد؛ از او مراقبت و مسیر یادگیری را کنترل می‌کند. اما این، نقش عوامل انسانی دیگری را که می‌توانند در امر ارزش‌یابی به معلم کمک نمایند، نفی نمی‌کند؛ عواملی نظیر: خود دانش‌آموز، دوستان و همکلاس‌های او، اولیای دانش‌آموز و نیز معلمان دیگر.

درباره خود ارزش‌یابی چه می‌دانید؟

آیا انسان بدون ارزش‌یابی مستمر و بررسی دائم عملکرد خویش می‌تواند به تصحیح کلی و جزئی خود بپردازد؟ خود ارزش‌یابی، مهم‌ترین اقدام انسان جهت اصلاح مسیر و تقویت خویش در جهت اهداف تربیت است. بنابراین لازم است معلم زمینه رشد و تلاش را به گونه‌ای فراهم سازد که فراگیر بتواند در مقام یک ارزیاب، عمل خود را مورد سنجش قرار دهد. خود ارزش‌یابی فرد مانع از ارزش‌یابی معلم در پایان دوره نمی‌باشد. لذا ارزیابی نهایی می‌تواند تلفیقی از ارزش‌یابی شاگرد (خودارزش‌یابی) و معلم باشد.

که نشان‌دهنده میزان یادگیری دانش‌آموز باشد بنابراین ما از اصطلاح روشن‌تری استفاده می‌کنیم و در پاسخ به سؤال فوق می‌گوییم: «رفتارهای حاکی از یادگیری».

چه چیزی مورد ارزش‌یابی قرار می‌گیرد؟
در پاسخ به این سؤال معمولاً گفته می‌شود «رفتار». البته این، پاسخ غلطی نیست اما باید روشن و واضح شود که منظور از این رفتار چیست. در این‌جا رفتارهایی مورد نظر است

چه نوع رفتارهایی را حاکی از یادگیری می‌دانیم؟

در این‌جا ملاک و معیار ما اهداف و انتظارات یادگیری هستند. اهداف یادگیری به ما می‌گویند اجمالاً چه رفتارهایی را ملاحظه کنیم و براساس آن درباره تحقق یا عدم تحقق اهداف یادگیری قضاوت نماییم.
مثال:

اگر هدف آموزش، یادگیری مهارت خواندن یک نماز دو رکعتی است معلم باید انتظار داشته باشد که دانش‌آموز او یک یا چند نمونه از فعالیت‌های زیر را انجام دهد:

- ذکرهای نماز دو رکعتی را بداند.
- ذکرهای نماز دو رکعتی را بخواند.
- اعمال نماز دو رکعتی را انجام دهد.
- توالی اعمال نماز دو رکعتی را بداند.
- یک نماز دو رکعتی کامل را بخواند.

تحصیلی زمانی مؤثر است که پیوند محکمی با اهداف آموزش برقرار کند.

ثبت نتایج ارزش‌یابی چگونه؟

- ◆ چرا مشاهدات خود را ثبت کنیم؟
- ◆ مشاهدات خود را چگونه ثبت کنیم؟
- ◆ جدول ثبت نتایج ارزش‌یابی چیست و چه کمکی به ما می‌کند؟

چرا مشاهدات خود را ثبت کنیم؟

شما تا چه حد به حافظه خود اعتماد دارید؟ مسلماً این اعتماد آن قدر نیست که بتواند مبنای قضاوت درباره یادگیری یک دانش‌آموز در یک دوره یکساله باشد. اگر چنین استدلالی را می‌پذیرید بنابراین برای شما به عنوان یک معلم ضروری است نتایج مشاهداتتان را درباره تمامی دانش‌آموزانتان به گونه‌ای ثبت کنید. اما چگونه؟

ارزش‌یابی در کدام موقعیت‌ها صورت می‌گیرد؟
در هدیه‌های آسمان، کلیه فعالیت‌های مورد توصیه‌ی راهنمای معلم و کتاب کار و نیز فعالیت‌های ابتکاری معلمان می‌توانند به جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات مناسب درباره کیفیت و میزان آموخته‌های دانش‌آموزان کمک کنند. در این‌جا، تمامی فعالیت‌های دانش‌آموزان و نیز روندی که آن‌ها برای رسیدن به نتیجه طی می‌کنند، دارای اهمیت هستند.
بنابراین فعالیت‌های مختلفی که می‌توانند فرصتی برای یادگیری ایجاد کنند، بهترین موقعیت برای ارزش‌یابی نیز هستند.

ارزش‌یابی با چه معیاری صورت می‌گیرد؟

پیوند میان اهداف و ارزش‌یابی: ما براساس اهداف یادگیری و برای دستیابی به آن‌ها تلاش می‌کنیم و میزان موفقیت خودمان را در ارتباط با آن‌ها می‌سنجیم بنابراین معیار ارزش‌یابی، همان اهداف و انتظارات یادگیری هستند و ارزش‌یابی پیشرفت

مشاهدات خود را چگونه ثبت کنیم؟

فوق را بدهد چرا که او می‌داند چرا و چگونه ارزش‌یابی می‌کند.

حقیقت این است که به نظر ما بهترین شیوه برای ثبت مشاهدات، روش توصیفی (کیفی) است زیرا ارزش‌یابی در هدیه‌های آسمان کیفیت نگر^۱ است. اما ممکن است معلمان آمادگی کافی برای انجام این کار را نداشته باشند بنابراین برنامه ما این امکان را فراهم آورده است که معلمان بتوانند به هر دو صورت کمی (با استفاده از نمره، رتبه، امتیاز و ...) و کیفی (به صورت توصیف و واقع‌نگاری) نتایج حاصل از ارزش‌یابی را برای خود ثبت کنند.

روش‌های ثبت مشاهدات: چه روش یا روش‌های

مشخصی برای ثبت نتایج مشاهدات وجود دارد؟ شما به کدام یک از این روش‌ها اعتماد بیش‌تری دارید و آن‌ها را به کار می‌برید؟ آیا ابزاری که شما به کار می‌برید صرفاً نمره یا دفتر خاصی است؟ آیا نتایج مشاهدات خود را به صورت توصیفی یا کیفی ثبت می‌کنید یا این که صرفاً از ابزار نمره و یا رتبه و امتیاز استفاده می‌کنید؟ به نظر شما کدام یک از ابزارها و شیوه‌ها با الگوی ارزش‌یابی هدیه‌های آسمان هماهنگی بیش‌تری دارد؟ به نظر ما یک معلم آگاه به خوبی می‌تواند پاسخ سؤالات

نکته

بهترین راه، ثبت مشاهدات به صورت توصیفی است اما می‌توان از علامت‌ها و نمادها نیز بهره برد. معلم می‌تواند از «جدول ثبت نتایج مشاهدات» مندرج در کتاب راهنمای معلم استفاده کند. استفاده از این جدول اجباری نیست و معلم می‌تواند برای ثبت مشاهدات خود از هر ابزار مناسبی بهره بگیرد. اما در هر صورت، ثبت مشاهدات معلم مهم‌ترین بخش ارزش‌یابی است.

جدول ثبت نتایج ارزش‌یابی چیست و چه کمکی به

ما می‌کند؟

همان‌طور که می‌دانید روش ارزش‌یابی در هدیه‌های آسمان، مشاهده است بنابراین، مشاهدات باید به گونه‌ای ثبت و نگه‌داری شود.

به نظر ما بهترین ابزار برای ثبت نتایج ارزش‌یابی، ثبت این نتایج به صورت توصیفی (کیفی) در برگه یا دفتری است که آموزگار به صلاح‌دید خود تهیه می‌کند. این برگه یا دفتر ضرورتاً می‌باید حاوی عناصر زیر باشد:

۱- بخشی برای ثبت مشخصات دانش‌آموز (نام و ...، الصاق عکس، توضیحاتی درباره دانش‌آموز و ویژگی‌های روانی و جسمانی او و ...)

۲- بخشی برای درج مشاهدات معلم تدریجی و مستمر (براساس تعداد فعالیت‌ها یا درس‌ها و یا ...)

۳- بخشی برای جمع‌بندی و قضاوت درباره پیشرفت

تحصیلی دانش‌آموز (به صورت توصیفی یا در قالب نمره، امتیاز یا رتبه)

بخش دوم و سوم می‌تواند امکان درج مشاهدات را به صورت توصیفی یا / هم به صورت کمی و در قالب نمره فراهم کند.

آیا هدیه‌های آسمان جدول یا فرم خاصی برای این منظور طراحی نموده است؟

برای سهولت کار معلم جدولی با عنوان جدول ثبت مشاهدات در همین راهنما ارائه گردیده است که می‌تواند الگوی تهیه برگه و یا دفتری برای ثبت مشاهدات توسط معلم باشد.

بنابراین معلمان گرامی لازم است با توجه به جدول،

۱- کیفیت‌نگری، یکی از توابع فزاینده محوری است که یکی از راهبردهای اساسی در تعلیم و تربیت دینی است.

خودشان اقدام به تهیه جداول و یا دفترهایی کنند که امکان ثبت مشاهدات را برایشان فراهم آورد. ضمناً از خود این جدول نیز می‌توان به طور مستقیم استفاده کرد.

در صورتی که با استفاده از دفتر کلاسی اصرار دارید می‌توانید پس از ثبت مشاهداتتان در جدولی که خودتان طراحی کرده‌اید، حاصل قضاوت نهایی خودتان را در قالب نمره در دفتر کلاسی ثبت کنید.

از دفتر کلاس چگونه می‌توان استفاده کرد؟

دفتر کلاس صرفاً ابزاری برای ثبت نمرات است شما

فراموش نکنید که هیچ یک از ابزارها نباید مانع فعالیت‌های خلاقانه معلم بشود بنابراین همواره به دنبال تهیه ابزارهای مبتکرانه باشید!

نحوه‌ی استفاده از جدول پیشنهادی ثبت مشاهدات چیست؟

با استفاده از جدول ثبت نتایج معلم محترم این امکان را دارد که وضعیت تحصیلی هر دانش‌آموز را دائماً روبروی خود داشته و به طور مرتب چک کند. برای هر دانش‌آموز یک برگ از جدول مورد نیاز است. معلم می‌تواند نتیجه مشاهدات خود را به صورت توصیفی و یا در قالب نمادهایی نظیر اعداد، اشکال هندسی و ... در ستون‌های مخصوص درج نماید.

نمونه‌ای از جدول ثبت نتایج مشاهدات (معلمان گرامی می‌توانند این جدول را به تعداد دانش‌آموزان خود تکثیر نموده و استفاده نمایند)

نام و نام خانوادگی دانش‌آموز : شماره دانش‌آموز :	نمرات فعالیت‌های ۱ تا ۶ مشاهده شده براساس فعالیت‌های راهنمای معلم یا طرح درس معلم (در هر درس)						نمره‌ی دانش‌آموز در یک درس
	فعالیت اول	فعالیت دوم	فعالیت سوم	فعالیت چهارم	فعالیت پنجم	فعالیت ششم	
۱- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۲- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۳- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۴- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۵- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۶- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۷- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۸- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۹- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
۱۰- درس ... نتایج توصیفی حاصل از ارزش‌یابی :							
نتیجه‌نهایی ارزش‌یابی دانش‌آموز در نوبت اول (براساس حداقل ۴ مورد ارزش‌یابی) :	میانگین نمرات نوبت اول (براساس حداقل ۴ مورد ارزش‌یابی) :						
نتیجه‌نهایی ارزش‌یابی دانش‌آموز در نوبت دوم (براساس حداقل ۴ مورد ارزش‌یابی) :	میانگین نمرات نوبت دوم (براساس حداقل ۴ مورد ارزش‌یابی) :						

نمونه‌ی تکمیل شده‌ی جدول ثبت نتایج ارزش‌یابی (برای یک دانش‌آموز در نیم‌سال اول)

نام و نام خانوادگی دانش آموز: حمید محمدی شماره دانش آموز: ۱۴ توضیحات: نقاشی و انشای خوبی دارد		نمرات فعالیت های ۱ تا ۶ مشاهده شده براساس فعالیت های راهنمای معلم یا طرح درس معلم (در هر درس)					نمره ی دانش آموز در یک درس
ولی در بیان شفاهی، کمی مشکل دارد		فعالیت اول	فعالیت دوم	فعالیت سوم	فعالیت چهارم	فعالیت پنجم	فعالیت ششم
۱- درس ۱: بی تو نتایج توصیفی حاصل از ارزش یابی: همه ی فعالیت ها را در حد انتظار انجام داد ولی در فعالیت دوم، در حد انتظار من و توانایی خودش کار نکرد در فرصتی دیگر از او خواهم خواست کارش را کامل کند		بیان ساده ی معنای شعر ۲۰	نقاشی مناسب برای متن فعالیت ۱ کتاب کار ۱۶	مشارکت در خواندن سرود شعر درس ۲۰	نقاشی زیبایی های دنیا پس از ظهور امام زمان ۲۰	تکمیل عبارت فعالیت ۲ کتاب کار ۲۰	نمره ی تجدید نظر شده: ۲۰
۲- درس ۵: ما بت پرست بودیم نتایج توصیفی حاصل از ارزش یابی: تمام فعالیت ها را در حد انتظار انجام داد		مقایسه ی رفتارهای مردم قبل و بعد از بعثت پیامبر ۲۰	بیان معنای ساده ی شعر درس ۲۰	نقاشی برای شعر درس ۲۰	استدلال مناسب در مورد برخورد نجاشی با مهاجران ۲۰		۲۰
۳- درس ۱۴: نتایج توصیفی حاصل از ارزش یابی: نام موردنظر او و دوستانش، به مفاهیم اصلی درس اشاره نداشت بار دیگر، باید این کار را از او بخواهم		پاسخ به سؤال ۱ پایان درس ۱۹	مشارکت در انتخاب نام برای درس ۱۸	مشارکت در بازی متن ۲۰	انجام فعالیت ۲ کتاب کار ۲۰		۱۸/۵ نمره ی تجدیدنظر شده: ۱۹/۵
۴- درس ۱۱: اسراف نتایج توصیفی حاصل از ارزش یابی: در ارائه توصیه هایی برای جلوگیری از اسراف مواد مختلف، کمی ضعیف عمل کرد		بیان عواقب اسراف در زندگی روزمره ۲۰	قضاوت مناسب در مورد رفتار شخصیت های درس ۲۰	تهیه ی کاردستی از دورریختن ها ۲۰	بیان راه های جلوگیری از اسراف مواد مختلف ۱۷		۱۹
درس...: نتایج توصیفی حاصل از ارزش یابی:							
نتیجه نهایی ارزش یابی دانش آموز در نوبت اول (براساس حداقل ۴ مورد ارزش یابی): با توجه به تلاش های حمید و پیشرفت او، نمره کامل را می گیرد ۲۰ نتیجه نهایی ارزش یابی دانش آموز در نوبت دوم (براساس حداقل ۴ مورد ارزش یابی):		میانگین نمرات نوبت اول (براساس حداقل ۴ مورد ارزش یابی): ۱۹/۲۵ میانگین نمرات نوبت دوم (براساس حداقل ۴ مورد ارزش یابی):					

قضاوت و جمع بندی نهایی چگونه؟

◆ جمع بندی مشاهدات و قضاوت نهایی چگونه صورت می گیرد؟

◆ هر جلسه فعالیت چند دانش آموز مورد ارزش یابی قرار گیرد؟

جمع بندی مشاهدات و قضاوت نهایی چگونه صورت می گیرد؟

چنان که اشاره شد، معلم موظف است حاصل مشاهدات خود به نحوی ثبت کند... این کار با استفاده از جدول هدف- فعالیت هر درس انجام می شود. بدین صورت که ابتدا هدف یادگیری مشخص می شود و انتظارات مرتبط با هدف تعیین می گردد، این انتظارات در قالب فعالیت یا فعالیت های توسط دانش آموزان (با هدایت معلم) انجام می شود. سپس معلم به

مشاهده «رفتارهای حاکی از یادگیری» می پردازد و به صورت توصیفی (شرح واقعه) یا کمی (یعنی با استفاده از نمادهایی مثل اعداد و یا اشکال گوناگون) در برگه یا دفتر مناسبی حاصل مشاهدات را یادداشت می کند.

هر دانش آموز باید در هر نیم سال دست کم چهار بار (چهار درس مختلف) مورد ارزش یابی قرار بگیرد.

هر بار، معلم دانش آموز را در یک، دو، سه و یا ... فعالیت وارد نموده و کار او را ارزش یابی می کند و در نهایت درباره او قضاوت می کند.

قضاوت درباره دانش آموز براساس مشاهدات مستمر حاصل از ارزش یابی تکوینی شکل می گیرد و در قالب نمره در کارنامه نیم سال ثبت می شود. (به نمونه توجه نمایید)

یک نمونه

برگه ی ثبت مشاهدات عملکرد : مونا حسینی

درس : بهترین روز

هدف یادگیری : آشنایی با اهمیت روز جمعه و اعمال شایسته ی این روز
انتظار مرتبط با هدف (فعالیت یادگیری) : انجام فعالیت ۱ کتاب کار

حاصل مشاهده ی فعالیت ها

مونا (سه / چهار / دو / ...) نمونه از فعالیت های را که در روز جمعه انجام می شود، نام برد و درباره ی آن ها (به طور کامل / ناقص / صحیح / خطا ...) اظهار نظر کرد.

قضاوت نهایی

در مجموع، فعالیت مونا (عالی / خوب / ... / مبتکرانه / خالی از خلایق / ...) ارزیابی می شود.
یا

نمره ی مونا، ۲۰ / ۱۸ / ... است.

هر جلسه فعالیت چند دانش آموز مورد ارزش یابی قرار گیرد؟

آموزگار در هر جلسه می تواند نتایج ارزش یابی حداقل

بنابراین برای هر نیم سال مونا لازم است چهار برگه مثل برگه ی فوق وجود داشته باشد تا معلم بتواند قضاوت نهایی خود را در هر نیم سال درباره ی مونا انجام دهد.

هر نیم سال، عبارت خواهد بود از قضاوت معلم براساس دست کم ۴ مورد ثبت شده در طول آن نیم سال. به همین ترتیب، نمره هر دانش آموز در پایان سال تحصیلی عبارت خواهد بود از قضاوت معلم براساس نمرات اخذ شده در دو نیم سال.

۵ و حداکثر ۱۰ دانش آموز را برای هر یک از آن‌ها ثبت کند. این کار می‌تواند برای تعداد بیش‌تر یا کم‌تری از دانش‌آموزان (به صلاح‌دید معلم) صورت بگیرد. اما چنان‌که گفته شد مهم آن است که هر دانش‌آموز، در پایان هر نیم سال، دست کم در ۴ درس مورد مشاهده قرار گرفته و رتبه یا نمره‌ای را کسب کرده باشد. بدین ترتیب، نمره یا رتبه دانش‌آموز در

نکته

ملاحظه می‌شود که امتحان پایانی (چه کتبی و چه شفاهی) از درس دینی دوره‌ی ابتدایی به کلی حذف گردیده و ملاک قضاوت درباره‌ی میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، مجموعه‌ی مشاهدات معلم در طول سال تحصیلی و نمرات کسب شده توسط شاگردان در تمام سال است. آن‌چه مهم است، نظر نهایی معلم درباره‌ی دانش‌آموز است نه ورقه‌ی امتحانی و جلسه‌ی امتحان.

گزارش نتایج چگونه؟

◆ به چه کسی و چگونه گزارش می‌دهیم؟

◆ چه ابزارهایی برای گزارش داریم؟

◆ شیوه نمره گذاری چگونه است؟

◆ آیا نمره و کارنامه مبتنی بر نمره ابزار خوبی است؟

◆ بهترین ابزار و بهترین شیوه چیست؟

◆ سنجش پرونده‌ای چیست؟

به چه کسی و چگونه گزارش می‌دهیم؟

در درجه اول این خود دانش‌آموز است که باید از وضعیت تحصیلی خود آگاه باشد. بنابراین در پایین صفحات کتاب کار بخش کوچکی در نظر گرفته شده است که در آن معلم به نوشتن جمله یا عبارتی کوتاه برای تشویق و تذکر و یا هدایت دانش‌آموز درج می‌کند. جملاتی نظیر:

آفرین چقدر زیبا نوشته‌ای!

چقدر خوب است اگر بیش‌تر و دقیق‌تر بنویسی!

چه خط زیبایی!

چه جمله پر معنایی! کاش خوش‌خط‌تر می‌نوشتی!

و از این قبیل.

در درجه دوم برای گزارش وضعیت دانش‌آموز به والدین

او «کارنامه» هر نیم‌سال و پایان سال داده می‌شود. معمولاً این کارنامه‌ها از ابزاری به نام نمره استفاده می‌کنند که ابزار خوبی نیست. اما هدیه‌های آسمان برای هماهنگی با سایر دروس (تا زمانی که انشا الله امکان حذف نمره از نظام آموزشی فراهم شود!) این ابزار را می‌پذیرد ولی توصیه می‌کند که مدارس با ابتکار خود اقدام به تهیه «کارنامه توصیفی» (مطابق کارنامه توصیفی نمونه) نمایند.

چه ابزارهایی برای گزارش داریم؟

کتاب کار، کارنامه حاوی نمره و نیز کارنامه توصیفی ابزارهای گزارش دهی به والدین و دانش‌آموز هستند حتی ارتباطات کلامی و چشمی نیز می‌تواند نوعی ابزار برای گزارش‌دهی به خود دانش‌آموز باشد!

شیوه‌ی نمره‌گذاری چگونه است؟

برای حذف ملاک نمره از ارزش‌یابی درس دینی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی تلاش فراوانی صورت گرفته است اما این کار (هر چند از نظر کارشناسان بسیار مهم و کارساز است و تأثیر بسزایی در تعلیم و تربیت دینی دانش‌آموزان خواهد داشت) می‌باید طی یک دوره زمانی عملی گردد. به همین جهت، آموزگار محترم می‌تواند ضمن رعایت نکات مذکور، فعلاً، از

نمره به عنوان ابزار طبقه بندی و سنجش استفاده نماید. به این ترتیب که معادل عددی توصیف‌ها و یا علامت‌های ثبت شده خود را مشخص و اعلام نماید.

بهترین ابزار و بهترین شیوه چیست؟

چنانکه گفته شد بهترین ابزار گزارش‌دهی «کارنامه توصیفی» است. این شکل کارنامه می‌تواند با روش «ارزش‌یابی پرونده‌ای» که در هدیه‌های آسمان توصیه می‌شود، مطابقت کامل داشته باشد.

شما می‌توانید این شیوه را به کار بگیرید و اهمیت آن را دریابید.

ارزش‌یابی پرونده‌ای چیست؟

سنجش پرونده‌ای (روش پورت فولیو) براساس پرونده‌ای از مجموعه فعالیت‌های انتخاب شده دانش‌آموزان صورت می‌گیرد که به عنوان بخشی از کارهای وی در کلاس یا خارج از کلاس و به منظور سنجش و تدریس و ارزش‌یابی تهیه می‌شود.^۱ در این روش، دانش‌آموز برای نشان دادن توانایی‌ها

و پیشرفت کار خود، مثال‌ها و مواردی از جریان کارهای خود را که در طول دوره‌ای مشخص انجام داده است، با خود به کلاس می‌آورد و برای ارزش‌یابی در اختیار معلم قرار می‌دهد. این روش، شامل آرشیوی از اسناد و مدارک مربوط به رشد یادگیرنده در زمینه‌هایی که معرف پیشرفت واقعی او هستند و بنابراین، بیش‌تر برای ارزش‌یابی عملکردهای قبلی یادگیرنده مفید است. یکی از امتیازهای مهم روش پورت فولیو، که هم برای یادگیری مهم است و هم برای ارزش‌یابی، این است که یادگیرندگان با اندیشیدن درباره نمونه کارهای خود، ارزش‌یابی از خود را می‌آموزند و این مهارتی است که برای پیشرفت یادگیری، بسیار مهم است. این نوع روش سنجش یادگیری، می‌تواند بر علاقه و انگیزه یادگیرنده نسبت به کاری که انجام می‌دهد، تأثیر مثبت داشته باشد. در این روش، معلم می‌تواند با طرح سؤالات مناسب در مورد کارهای دانش‌آموز، بازخوردهای لازم را برای وی تدارک ببیند و به این ترتیب به او کمک کند شیوه‌های خود را اصلاح نماید.^۲

۱- لطف آبادی، ص ۳۱۰.

۲- سیف، ص ۲۴۴-۲۴۱.